

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет правничих наук
Кафедра міжнародного та європейського права

Магістерська робота

освітній ступінь – магістр

на тему: «**ПРОБЛЕМА ЗЛОВЖИВАННЯ ДИПЛОМАТИЧНИМИ
ПРИВІЛЕЯМИ ТА ІМУНІТЕТАМИ**»

"The problem of abuse of diplomatic privileges and immunities"

Виконав: Студент 2-го року навчання,
Спеціальності
081 Право
Михайлов Олександр Юрійович

Керівник: Василенко В.А.
Професор, доктор юридичних наук

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Магістерська робота захищена
з оцінкою _____

Секретар ЕК _____

«___» _____ 2021 р.

Київ – 2021

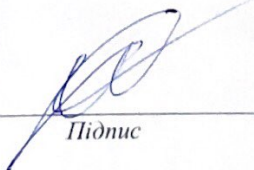

**Декларація
академічної доброчесності
студента/ студентки НаУКМА**

Я, Михайлов Олександр Юрійович,
студент(ка) 2 року навчання факультету правничих наук,
спеціальність 081-Право,
адреса електронної пошти o.mikhailov@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна/магістерська робота на тему
« Проблеми розв'язання диспозитивних привілеїв
та імпунітетів »
відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень,
передбачених пунктами 3.1.1-3.1.6 Положення про академічну доброчесність
здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлений/
ознайомлена;
- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і
готовою до перевірки;
- згоден/ згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям
академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння
змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної
системи Unichек.
- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних
університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

11.05.2021
Дата

Підпис

Михайлов О.Ю.
Прізвище, ініціали

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИВІЛЕЇВ ТА ІМУНІТЕТІВ В ДИПЛОМАТИЧНОМУ ПРАВІ.....	6
1.1. Історія виникнення та розвитку інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів.....	6
1.2. Поняття та функціональне призначення дипломатичних привілеїв та імунітетів.....	16
1.3. Види дипломатичних привілеїв та імунітетів	28
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАНЬ ДИПЛОМАТИЧНИМИ ПРИВІЛЕЯМИ ТА ІМУНІТЕТАМИ	43
2.1. Поняття зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами та їх загальна характеристика.....	43
2.2. Види зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами	45
2.3. Правові засоби боротьби із зловживанням дипломатичними привілеями та імунітетами.....	60
2.4. Можливі шляхи мінімізації зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами	66
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Після Другої світової війни, протягом останніх десятиліть, спостерігається ескалація локальних та міжнародних конфліктів між ідеологіями та державами. Водночас дипломатичне право відіграє ключову роль у міжнародних відносинах та є інструментом реалізації зовнішньої політики держав.

Привілеї та імунітети, як інститут дипломатичного права, посідають одне з найважливіших місць в сфері забезпечення виконання дипломатичними органами держави, яка має офіційне дипломатичне представництво на території іншої, покладених функцій, забезпечуючи особливе правове положення представництв та їх працівників. Такі інструменти існують в інтересах суверенітету акредитуючої держави та слугують гарантіями достатньої свободи задля ефективного та безпечного виконання покладених функцій на міжнародній арені та на території інших держав.

Актуальність теми пов'язана з тим, що, незважаючи на широке правове регулювання інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів, на практиці існує проблема зловживання ними. Суб'єктами зловживання є як дипломатичні представництва, так і представники акредитуючої держави, які користуються привілеями та імунітетами, з огляду на положення міжнародно-правових актів та національного законодавства держав. Зловживання привілеями та імунітетами ставить під загрозу авторитет держав та негативно впливає на міждержавні правовідносини. Зважаючи на вищевказане, існує необхідність пошуку правових шляхів мінімізації зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами.

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу світового досвіду та підходів до правового регулювання дипломатичних привілеїв та імунітетів і змісту проблеми зловживання ними, виокремленні шляхів боротьби, а також пропозицій щодо мінімізації зловживань цими інструментами.

Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі *завдання*:

- 1) дослідити становлення та розвиток інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів;
- 2) виокремити міжнародно-правові та національні акти, які регулюють питання дипломатичних привілеїв та імунітетів;
- 3) навести поняття привілеїв та імунітетів, розмежувати його складові та дослідити їх функціональне призначення;
- 4) визначити коло суб'єктів, які користуються дипломатичними привілеями та імунітетами;
- 5) дати характеристику привілеям та імунітетам, передбачених Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року для дипломатичних представництв та особисто представникам акредитуваної держави;
- 6) проаналізувати поняття та види зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами;
- 7) визначити загрозу існування проблеми зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами;
- 8) дослідити правові засоби боротьби із зловживанням;
- 9) окреслити можливі шляхи мінімізації зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають у зв'язку із використанням дипломатичних привілеїв та імунітетів, зокрема, не для цілей виконання офіційних функцій дипломатичного представництва держав у дипломатичному праві.

Предметом дослідження є положення дипломатичного права, направлені на правове регулювання дипломатичних привілеїв та імунітетів, їх зміст та проблема зловживання ними.

Під час виконання цієї роботи були використані такі *методи правового дослідження*:

- 1) Порівняльно-правовий та порівняльно-історичний методи аналізу змін характеру міжнародних правовідносин та їх правового регулювання;
- 2) Діалектичний метод, оскільки, з однієї сторони, привілеї та імунітети є запобіжниками тиску одних держав на інших через їх офіційних представників, проте, з іншої сторони, такі інструменти створюють можливості для зловживань в боку відповідальних суб'єктів-носіїв, що проявляється у порушенні законів, порядків та звичаїв держави перебування;
- 3) Формально-юридичний метод з метою інтерпретації положень міжнародно-правових угод, актів національного законодавства та судових рішень.

Теоретичною основою є наукові праці іноземних та українських дослідників: Лященко Т.М., Фалолєєва Л.Г., Мараховський В.В., Винокуров В.І., Буткевич О.В., Бережний О.І., Бассам І., Репецький В.М., МакКланахан Г.В., Денза Е., Рахманов С., Дьомін І.С. та інших, які здійснювали аналіз окремих питань проблеми зловживання привілеями та імунітетами.

Наукове значення дослідження полягає в аналізі видів дипломатичних привілеїв та імунітетів та історичних прикладів зловживання такими інструментами, що може бути використано як теоретичне підґрунтя для наступних досліджень.

Практичне значення дослідження полягає у формулюванні рекомендацій та конкретних пропозицій щодо правового регулювання інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів задля мінімізації зловживання ними.

Структура магістерської роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИВІЛЕЇВ ТА ІМУНІТЕТІВ В ДИПЛОМАТИЧНОМУ ПРАВІ

1.1. Історія виникнення та розвитку інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів

Міжнародне право за своїм походженням є системою, що пов'язує різні суспільні групи і врегульовує відносини між ними. Досить вагомою і стабільною частиною міжнародного права є комплекс норм щодо зовнішніх зносин, а саме дипломатичне право або право посольств.

Одним із джерел дипломатії античного періоду Стародавньої Індії є Закони Ману, де визначалось, що успіхи зовнішньої діяльності країни залежать від особистих якостей і здібностей дипломата, серед яких: освіченість і здатність викликати довіру людей; знання психології; зрілий вік; відданість справі тощо^{1 2}. Така характеристика свідчить про те, що такі представники є особливою категорією в суспільстві на яких лежить відповідальність за повагу до встановлених порядків в інших державах.

За часів Стародавньої Греції інститут постійного представництва країни на території іншої ще не був відомий, а тому такі посольства мали разовий та створювались для досягнення короточасних та конкретних цілей (ad hoc), як: прийняття або принесення присяги, досягнення або підтвердження договірних відносин тощо. Особлива увага приділялась забезпеченню їх діяльності. З цієї метою представники мали своєрідні вірчі грамоти, а також їм виділялась прислуга та певна грошова сума³. Разом з цим, бралась до уваги проблема потенційних зловживань з боку таких осіб, а тому до складу таких посольських місій найчастіше входили найавторитетніші особи в суспільстві. У

¹ Потёмкин В.П. История дипломатии : Научно-популярное издание. Том 1. С древнейших времен до нового времени. М: Директ-Медиа. 2015. URL: <https://history.wikireading.ru/159193>

² Тут і надалі переклад іноземних джерел здійснений мною, Михайловим О.Ю.

³ Репецкий В.М. Становлення та розвиток права зовнішніх зносин : Альманах міжнародного права. - 2010. - Вип. 2. - С. 224. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2010_2_20

давньоіндійських епосах, таких як Рамаяна (між 3000 і 2000 роками до н.е.) та Махабхарата (близько IV століття до н. е.), згадується, що за древніми звичаями дипломати отримували імунітет, тобто захист, від смертної кари.⁴ А у Стародавньому Римі, за перевищення своїх повноважень і зловживання наданими правами, що є проявом зневаги, послів могли притягнути до суду та навіть стратити⁵.

Імперативний комплекс норм (від латинського «*jus cogens*»), що є основою міжнародно-правового регулювання та становить принципові засади, без яких право не може існувати, було перенесено із античної практики як фундамент, на якому базувалось і розвивалось середньовічне міжнародне право. Це поняття було сформовано у 2-й половині XX століття. Прикладами перенесення таких положень є правила «гостинності», гарантія безпеки послам, правила покровительства, а також визнання за офіційними представниками іноземної сторони особистої недоторканності.

Принцип недоторканності послів набуває основоположного статусу у правовідносинах за часів середньовічного міжнародного права. Відповідні засади окреслювались в «Салічній правді» початку VI століття, «Саксонському дзеркалу» XIII століття тощо⁶. Розвиток цього принципу відбувався в різних правових системах (Римській, Китайській імперії тощо) із власними локальними особливостями. Загалом, недоторканність в ті часи поєднувала захист як особи посла, так і недоторканність його майна та приміщення, де він перебуває. Своєю чергою посол звільнявся від митних перевірок, сплати податків тощо.

⁴ Aravamudan, Krishnan. Pure Gems of Ramayanam. Partridge India. – 2014. – pp. 773–774. URL: https://books.google.com.ua/books?id=CJe9BAAQBAJ&redir_esc=y

⁵ Шмелёва Л.М. Посольское право и положение послов в Риме в VIII – III вв. до н. э. : Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – 2016. – Т. 158, кн. 3. – С. 785–795. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/posolskoe-pravo-i-polozhenie-poslov-v-rime-v-viii-iii-vv-do-n-e>

⁶ Буткевич О.В. Дипломатичні привілеї та імунітети у середньовічному міжнародному праві : Науковий вісник дипломатичної академії наук. - 2007. - Вип. 13. - С. 206. - URL: file:///C:/Users/userpc/Downloads/Nvdau_2007_13_34.pdf

Перші постійні посольства датуються початком XV століття у відносинах середземноморських міст-республік Італії⁷, а із стрімким розвитком постійних представництв в епоху Відродження, модифікувались і шляхи забезпечення їх діяльності, зокрема і щодо принципу недоторканності посла. Так, посол не міг бути заручником навіть у разі початку війни з його країною.

Виходячи з одного із підходів до систематизації міжнародного права, а саме з теорій, які були сформовані голландським юристом Гуго Гроцієм, міжнародне право має два боки: право війни та право миру⁸. Саме дипломатія є символом миру. Коли період Реформації ідеологічно поділив країни Європи, все більшого значення набувала юридична фікція – екстериторіальність, - за якої дипломати, їх резиденції та майно розглядались так, ніби вони знаходились за межами країни перебування, аби виправдати дипломатичне звільнення як від кримінальної, так і цивільної відповідальності. Розробка доктрини квазі територіальності (від латинського «as if outside the territory») для санкціонування таких гарантій також належить Гуго Гроцію.⁹

Як бачимо, дипломатія поступово набувала статусу важливого елемента міждержавних зв'язків, а гарантії безпечної діяльності посла - його невід'ємною частиною.

В 1708 році парламент Британії, прийнявши Акт про дипломатичні привілеї (також відомий під назвою «Act of Anne»), надав гарантії особистої недоторканності іноземним послам. Передумовою такого кроку був інцидент, що стався із послом Російської імперії, графом Матвеєвим Андрієм Артемоновичем, в Лондоні, коли всупереч національному законодавству він був публічно силою заарештований та поміщений у в'язницю британським судовим приставом, які діяли в інтересах кредиторів посла. Власне, такий

⁷ Чудаков М.Ф. Дипломатическое и консульское право: учебник. – Минск: Высшая школа, 2019. – с. 11 URL: <https://vshph.com/upload/inf/978-985-06-3155-8.pdf>

⁸ Гроций Г. О праве войны и мира. - М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956. - 868 с. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Groziy_Kn1.pdf

⁹ Frey, Linda and Frey, Marsha L. Diplomatic immunity. Encyclopedia Britannica, 2 May. 2013. URL: <https://www.britannica.com/topic/diplomatic-immunity>

законодавчий акт приймався, аби налагодити відносини з Петром I, та був покликаний попередити «прояви зневаги» до представників інших держав шляхом звільнення послів від цивільних претензій та арештів.¹⁰ Вважається, що цим актом вперше встановлювався дипломатичний імунітет в Великобританії на законодавчому рівні.

У 1790 році Сполучені Штати Америки прийняли аналогічний до британського акт, чим було започатковано правове регулювання дипломатичного імунітету в США. Цей акт передбачав абсолютну недоторканність для дипломатів, їх сімей, службовців, а також працівників дипломатичних місій нижчого рангу.

Суттєвим зрушенням у розвитку дипломатичного права став Віденський конгрес 1815 року, де було розроблено перші конвенційні міжнародні норми посольського права – «Регламент про ранги дипломатичних представників». Цим документом вперше кодифікувались норми дипломатичного права, а його положення знаходять своє відображення і в сучасній дипломатії¹¹. Згодом, у 1818 році, на Аахенському конгресі було розширено положення вказаного Регламенту в частині видів таких рангів. Проте, предметом Віденського і Аахенському конгресам були лише окремо вузько-визначені питання дипломатичного права¹².

Суттєвим кроком та спробою комплексної кодифікації дипломатичного права стало прийняття Гаванської конвенції про дипломатичних агентів у 1928 році, що мала виключно регіональний характер (15 держав-учасників Латинської Америки)¹³. Серед іншого, цим документом врегульовувалось питання функціонування привілеїв та імунітетів в дипломатичному праві.

¹⁰ Diplomatic Privileges Act. 1708. C.12. URL: <http://statutes.org.uk/site/the-statutes/eighteenth-century/1708-7-anne-c-12-diplomatic-privileges-act/>

¹¹ Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] : ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. 21-22. URL: <https://leksika.com.ua/legal/>

¹² Губерський Л.В. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. - Київ : Знання України, 2004. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007524>

¹³ Вышинский А.Я. Дипломатический словарь. — Гос. изд-во полит. лит-ры, 1948. URL: <http://niv.ru/doc/dictionary/diplomatic/articles/279/gavanskie-konvencii-1928.htm>

За часів Другої світової війни питання дипломатичних відносин між державами займало особливе місце через ескалацію конфлікту у міжнародних правовідносинах. Поширеною, проте неоднозначною, була практика поваги до недоторканності дипломатичних представників, а дипломатичні місії держав, що знаходились в стані війни, нерідко евакуювались через нейтральні країни.¹⁴

З активним розвитком діяльності міжнародних організацій та напруженої міждержавної комунікації, особливо після Другої світової війни, постала необхідність в розробці загальноприйнятної системи привілеїв та імунітетів для посадових осіб таких організацій, а також представників держав, які акредитовані при них. На підтвердження такої ініціативи, в рамках Організації Об'єднаних Націй було прийнято загальні конвенції, що стосуються безпосередньо правового кола питань привілеїв та імунітетів. Такими актами є:

а) Конвенція про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй від 18 лютого 1946 року, що була розроблена на виконання положення статті 105 Статуту Об'єднаних Націй, яка гарантує привілеї та імунітети Організації Об'єднаних Націй, її представникам та посадовим особам, і погоджена Генеральною Асамблеєю в резолюції, прийнятої 13 лютого 1946 року; та

б) Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ від 21 листопада 1947 року.

Проте згодом, внаслідок тривалого вдосконалення існуючих положень Комісією міжнародного права, яка є допоміжним органом Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, був розроблений проект нового міжнародно-правового договору. Так, на Віденській конференції Організації Об'єднаних Націй 1961 року було прийнято Віденську конвенцію про дипломатичні зносини, яка набула чинності 24 квітня 1964 року¹⁵. Конвенція була прийнята одноголосно, за винятком Тунісу, що утримався. Станом на

¹⁴ Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія. с. 26

¹⁵ Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 8 квітня 1961 року : ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048

квітень 2021 року Конвенцію ратифікувало 192 держави¹⁶, включаючи всі держави-члени Організації Об'єднаних Націй, за винятком Палау, Соломонових островів та Південного Судану. Україна (в рамках Української Радянської Соціалістичної Республіки) ратифікувала Конвенцію у 1964 році та є правонаступницею виконання положень цього міжнародного договору¹⁷. Відповідно до преамбули Конвенції до її прийняття дипломатичні зносини ґрунтувалися на нормах міжнародного звичаєвого права.

Додатково, Конференція ООН 1961 року у Відні виробила і прийняла два факультативні протоколи: а) про незастосування законів про громадянство держави перебування щодо співробітників дипломатичного персоналу представництва. Відповідно до цього протоколу глава представництва, працівники представництва та члени їх сімей не можуть отримувати громадянства держави перебування (наразі учасниками є 51 держава); та б) про обов'язкову юрисдикцію Міжнародного суду Організації Об'єднаних Націй щодо розв'язання спорів з питань вказаної Конвенції. Через необов'язковий характер протоколів, держави можуть ратифікувати основний договір без ратифікації додаткових угод (учасниками є 66 держав).

Віденська конвенція 1961 року увібрала в себе більшість попередніх спроб врегулювання питання дипломатичних відносин, серед інших і Гаванську конвенцію. Конвенція складається з преамбули та 53 статей та охоплює широке коло питань, що стосуються дипломатичних зносин між державами, серед яких основними групами є: а) дипломатичні зносини загалом (статті 2-19), а саме: функції дипломатичного представництва; порядок акредитування глави дипломатичного представництва і припинення його діяльності; вимоги щодо призначення членів дипломатичного персоналу представництва і підстави припинення їх функцій; кількість членів персоналу представництва;

¹⁶ Treaty Collection. United Nations URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-3&chapter=3&clang=en

¹⁷ Про ратифікацію Віденської конвенції про дипломатичні зносини : Указ Президії Верховної ради Української РСР від 21.03.1964. № 199а. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1964 р., № 13, стаття 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199a-06>

дипломатичного старшинства тощо; б) дипломатичні привілеї та імунітети (статті 20-41); в) взаємні обов'язки дипломатичного представництва та держави перебування (статті 42-46); г) неприпустимість дискримінації (статті 47); д) заключні положення (статті 48-53).

Ключові зміни, які стосувались інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів, полягають у тому, що відбулось відокремлення привілеїв та імунітетів дипломатичного представництва, як представницького органу держави, від привілеїв та імунітетів його співробітників, які перебувають і працюють у державі перебування не тільки як дипломатичні агенти, а і як фізичні особи. Тобто дипломатичне представництво не є «установою при послові або посланнику, а органом держави, і саме в такій якості воно наділяється відповідними привілеями та імунітетами. Водночас привілеями та імунітетами також користуються персонал та члени сімей, хоч і в різному обсязі»¹⁸.

Необхідно зауважити, що пункт б) статті 47 Конвенції 1961 року передбачає умову про те, що певні аспекти правового положення статусу дипломатичних представництв та їх персоналу можуть регулюватись звичаєм і угодами між державами. Тобто держави мають можливість як обмежувати, так і розширювати зміст дипломатичних привілеїв та імунітетів у правовідносинах між собою з урахуванням принципу взаємності.

У 1973 році було укладено Конвенцію про запобігання та покарання за злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом, включаючи дипломатичних агентів¹⁹. Власне, держави-підписанти, зокрема і Україна, зобов'язались імплементувати відповідні аналогічні норми до кримінального національного законодавства. Однією із причин прийняття цього міжнародного

¹⁸ Фалалеева Л.Г., Мараховський В.В. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування : Вісник Академії адвокатури України. - 2009. С. 195-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_1_31

¹⁹ Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 року : ООН. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_389

договору є додаткові гарантії забезпечення ефективної роботи дипломатичних представників та наданих їм привілеїв та імунітетів.

Враховуючи зростаючу важливу роль багатосторонньої дипломатії в відносинах між державами, а також відповідальність Організації Об'єднаних Націй, її спеціалізованих установ і інших міжнародних організацій, а також беручи до уваги мету щодо підтримання міжнародного миру і безпеки та сприяння розвитку співпраці між державами, у 1975 році було прийнято Віденську конвенцію про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру. Сферою застосування цієї конвенції визначається застосування до представництв держав у їх відносинах з будь-якою міжнародною організацією універсального характеру та до їх представництв на конференції, скликаній такою організацією або під її керівництвом.

На відміну від Віденської конвенції про дипломатичні зносини, Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру у статті 1 містить дефініції термінів «посилаюча держава» та «держава перебування». Так, відповідно до пункту 16 вказаної статті посилаюча держава (з англійської «sending State») – це держава, яка: а) засновує представництво при штаб-квартирі або відділенні Організації Об'єднаних Націй; або б) направляє делегацію в орган або делегацію на конференцію; або с) направляє делегацію спостерігача в орган або делегацію спостерігача на конференцію.²⁰ Виходячи з наведеного тлумачення, по аналогії можна навести наступну загальну дефініцію акредитуючої держави як держави, що наділяє визначену особу повноваженнями щодо представлення своїх інтересів в інших державах або міжнародних організаціях.

У пункті 15 конвенції наводиться визначення держава перебування (з англійської «host State»), яка означає державу, на території якої: а) розташована

²⁰ Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character 1975. - 14 March 1975. - Official Records of the United Nations Conference on the Representation of States in their Relations with International Organizations, vol. II. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/5_1_1975.pdf

штаб-квартира або відділення Організації Об'єднаних Націй, або b) скликається сесія органу чи конференції. Виходячи з наведеного тлумачення, по аналогії можна навести наступну загальну дефініцію держави перебування як держави, на території якої знаходяться представництва та уповноважені особи акредитуючої держави.

Враховуючи постійну напруженість у врегулюванні питання щодо забезпечення безпеки дипломатичних місій та їх працівників, Резолюціями Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 35/168 від 1980 року, № 42/154 від 1987 року та № 49/49 від 1994 року були вдосконалені правові підходи щодо недопущення мирного регулювання наявних юридичних конфліктів за участю персоналу дипломатичних представництв. Проте, незважаючи на вжиті правові заходи, існуючі системи гарантування безпеки дипломатичним представникам привілеїв та імунітетів, а також запобігання зловживанням з боку останніх, не є досконалими та потребують оновлення.

У 1978 році в Сполучених Штатах Америки був прийнятий Diplomatic Relations Act (22 U.S.C. 254), який замінив існуючу законодавчу основу 1790 року. Загалом і в частині дипломатичних привілеїв та імунітетів цей акт ґрунтується на принципах, встановлених у Віденських конвенцій, яка набрала чинності для США у 1972 році. Цей акт встановив більш чіткий режим та знизив рівень недоторканості, яким користувались багато осіб в дипломатичних представництвах, і не завжди добросовісно. Зважаючи на переважаючу сферу впливу Сполучених Штатів на міжнародній арені та на міждержавні правовідносини з більшістю держав, законодавство не встановлює жорстких обмежень для привілеїв та імунітетів осіб, що ними користуються, з метою встановлення таких відносин на засадах взаємності для своїх дипломатичних представників в інших державах.

У 1993 році Указом Президента України було затверджено Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в

Україні.²¹ Переважну роль регулювання цього положення присвячено саме привілеям та імунітетам дипломатичного представництва (посольства і місії) іноземної держави в Україні, консульської установи (генерального консульства, консульства або консульського агентства) іноземної держави в Україні як органам іноземної держави, співробітників дипломатичних представництв та працівників консульських установ. В цілому, норм цього Положення відповідають принципам, встановлених у Віденській конвенції 1961 року про дипломатичні зносини та Віденській конвенції 1963 року про консульські зносини, та є повним відображенням відповідних положень вказаних конвенцій.

При встановленні дипломатичних відносин спостерігається зв'язок між встановленням дипломатичних відносин з державою та визнанням цієї держави. Оскільки міжнародне право не містить наразі формалізованої обов'язкової норми про визнання, то, відповідно, жодна держава не може бути зобов'язана прийняти представників іншої держави або уряду, якому вона має право відмовити у визнанні. Щодо цього Міжнародний Суд Організації Об'єднаних Націй у постанові від 15 грудня 1979 року у справі про дипломатичний і консульський персонал США в Тегерані, Іран визначає, що «жодна держава не зобов'язана підтримувати дипломатичні чи консульські відносини з іншими державами, а у випадку, якщо вона встановлює такі відносини, то вона не може не визнавати витікаючи з них ряд обов'язків, які кодифіковані у Віденських конвенціях 1961 та 1963 років».²² Серед таких кодифікованих обов'язків є обов'язок поваги привілеїв та імунітетів і сприяння їх дотриманню.

Необхідно зауважити, що ключовим аспектом міжнародного права є те, що участь або неучасть, не підписання або не ратифікація будь-якого або жодного міжнародно-правового договору не звільняє державу та її представників від поваги законів, правил та порядків іншої держави (у

²¹ Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : Указ Президента України від 10.06.1993 № 198/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93#Text>

²² Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право». Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_6.html

застосовних до таких осіб частинах) та їх дотримання з огляду на міжнародне звичаєве право.

1.2. Поняття та функціональне призначення дипломатичних привілеїв та імунітетів

Жодна держава не може існувати без підтримання зовнішніх відносин для реалізації власної зовнішньої політики на міжнародній арені. Розвиток сучасного інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів відбувався паралельно з розвитком сучасної дипломатії, яке дозволяє вирішувати конфлікти мирним шляхом.

Функції дипломатії визначаються положеннями міжнародного права та національним правом окремих держав. Відповідно до частини 1 статті 3 Віденської конвенції 1961 року встановлюються окремі функції дипломатичних представництв, серед яких основним є:

а) Представницька: дипломатичні агенти представляють політику та волю держави, від імені якої вони направляються. Серед іншого, це є участь у всіх протокольних заходах, які мають місце у державі перебування (наприклад, відзначення державних свят);

б) Захисна: дипломатичні агенти захищають права та інтереси акредитуючої держави. Також функція полягає в тому, що дипломатичне представництво за кордоном представляє і захищає не тільки інтереси акредитуючої держави, але ще і здійснює подібні заходи стосовно фізичних і юридичних осіб-суб'єктів із правовим зв'язком з акредитуючою державою у межах, дозволених національним законодавством відповідної приймаючої держави. Відповідно до правила консульського сприяння ця функція починає діяти не відразу після вчинення особою певного правопорушення, а тільки після того, як посольством через відповідні запити вичерпано всі законні засоби, що передбачені рамками законодавства держави перебування. Якщо органи державної влади держави перебування не вживають заходів, і якщо

фізична чи юридична особи використали всі передбачені національні заходи захисту держави перебування, але їм було відмовлено – в такому випадку право на дипломатичний захист може бути застосований. З цієї метою направляється офіційна дипломатична нота з вимогою до держави перебування припинити порушення і відновити права осіб, які було порушені;

с) Переговорна - одна з ключових функцій, яку виконують дипломатичні агенти. Як правило, глава дипломатичної місії є умовним посередником між державами, оскільки веде переговори щодо різних аспектів з метою підтримання дружніх відносин, а також виконує функцію контролю за досягнутими домовленостями. При цьому, дипломатичні агенти час від часу мають повідомляти про результати переговорів акредитуючій державі. Така комунікація є таємною, а тому має забезпечуватись режим конфіденційності.

д) Спостережна: дипломатичні агенти законним шляхом спостерігають за тими подіями в державі перебування, які мають політичне та стратегічне значення для акредитуючої держави, шляхом моніторингу засобів масової інформації, аналіз публікацій, реакція на публікації, у разі їх необ'єктивності тощо. Зібрані дані дипломати подають безпосередньо керівництву акредитуючої держави.

е) Сприяння дружнім відносинам: дипломати сприяють розвитку дружніх відносин між державою, що направляє, та державою перебування. Вони також виконують функції розвитку соціальних, культурних та економічних відносин між державами. Ці сфери розвитку не є обмеженими та можуть поширюватись на будь-які інші (питання охорони довкілля, військово-технічну співпрацю тощо). Якщо всі перераховані до цього функції були вироблені в процесі історичного розвитку міжнародної практики, натомість функція зміцнення дружніх відносин між державами і співробітництва між ними в галузі економіки, культури і науки з'явилася вже в сучасний період. Ця функція була запропонована делегацією Чехословаччини в процесі проведення Віденської конвенції 1961 року і знайшла своє відображення у прийнятій

конвенції.²³ З цього приводу, в преамбулі Конвенції 1961 року, яка є основоположним міжнародним договором, що регулює міжнародну дипломатичну комунікацію, окремо наголошується, що її (Конвенції) *впровадження має сприяти налагодження дружніх відносин між державами, незалежно від різниці в їх державному та суспільному ладі*. Дипломатичні представництва, в свою чергу, покликані забезпечити реалізацію цієї мети.

Преамбула Конвенції 1961 року вказує, що метою дипломатичних привілеїв та імунітетів є забезпечення ефективного виконання вищенаведених функцій дипломатичних представництв як органів, що представляють держави. В контексті проблеми зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами ключовим критерієм віднесення тієї чи іншої поведінки до категорії «зловживань» полягає у встановленні чіткої межі між офіційними функціями, які вказані вище, та особистими цілями та інтересами дипломатичних представників.

Будь-яка система правовідносин потребує певних гарантій, пільг задля безпечного та ефективного здійснення покладених функцій та обов'язків її виконавців. З цією метою, як вже зазначалось, ще з стародавніх часів впроваджувались особливі умови та права для послів держав.

Загалом, в розрізі міжнародного правового поля, привілеї та імунітети – це особливі права та переваги, які держава перебування надає дипломатичним представництвам, дипломатичним агентам і консульським особам, спеціальним місіям, представництвам держав при міжурядових організаціях, делегаціям на міжнародних міжурядових конференціях та іншим особам, що мають право на користування ними, які перебувають за межами цієї країни.

Привілеї та імунітети є квінтесенцією статусу дипломатичного представництва та дипломатичного агента. Зважаючи на перебування поза межами власної держави, вони покликані забезпечити нормальну безперервну

²³ Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право». Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_6.html

роботу установи та її працівників та унеможливити втручання у їх роботу органів інших держав.

Варто зауважити, що такі міжнародно-правові акти, як Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року, Віденська конвенція про консульські зносини 1963 року, Конвенція про спеціальні місії 1969 року тощо не містять дефініцій термінам дипломатичні «привілеї» та «іmunітети», а лише розкривають їх зміст. Зважаючи на це, можна дійти висновку, що дипломатичні привілеї та іmunітети складають єдине поняття, однак, незважаючи на це, між його складовими існують достатньо суттєві відмінності. Проте необхідно розуміти різницю між цими інструментами міжнародного права.

В міжнародно-правовій доктрині існують достатньо уніфіковані погляди на тлумачення понять дипломатичних привілеїв та іmunітетів.

Як зазначає А. Панов, привілеї дипломатичного представництва та дипломатичного агента – це, з однієї сторони, *«права на отримання переваг та здійснення з боку країни перебування дій на свою користь, а з іншої сторони, - це обов'язок країни перебування здійснювати певні дії»* та надати переваги представництву та дипломатичним агентам. В свою чергу, іmunітети (від латинського «immunitus» — звільнення від чогось) дипломатичного представництва та дипломата – це право на не підлягання юрисдикції держави перебування із певного кола питань та обов'язок держави перебування утримуватись від правових дій із визначеного кола питань²⁴. Як зазначає М.І. Лазарєв:

Якщо іmunітет є цілком необхідною гарантією нормального здійснення дипломатом своїх функцій (особиста недоторканність, недоторканність службових і житлових помешкань, і майна, вилучення з-під юрисдикції місцевих органів влади тощо), то дипломатичні пільги і привілеї (звільнення від мита, різних

²⁴ Панов А.В. Дипломатична і консульська служба: монографія : 2015. – С. 15. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8929/1/konsul_new2.pdf

зборів, право на прапор тощо) - це чинники, що сприяють дипломатичній роботі та полегшують її²⁵.

В цілому, з такою позицією погоджується О.І. Бережний, який також вказує, що «дипломатичні привілеї діють у більш вузькій сфері існуючого правопорядку країни перебування, а не усього правопорядку, як це стосується дипломатичних імунітетів».²⁶

Тобто, дипломатичні привілеї та імунітети - це сукупність особливих прав та гарантій, наданих дипломатичним представникам задля забезпечення безпечного і ефективного виконання покладених функцій та обов'язків. Одразу варто наголосити на меті дипломатичних привілеїв та імунітетів. Як вже було вказано, Конвенція 1961 року зауважує, що *«привілеї та імунітети надаються не для вигоди окремих осіб, а задля забезпечення ефективного виконання функцій дипломатичних представництв як органів, що представляють держави»*. Відповідно, такі привілеї та імунітети мають використовуватись за принципом *bona fide* (добросовісно). В іншому випадку – коли використовуються не за призначенням, то такі дії є зловживанням з боку осіб, що ними користуються.

Міжнародні правознавці мають різні погляди на основу надання імунітету дипломатичним представникам. Ключовими теоріями обґрунтування сутності механізму надання дипломатичних привілеїв та імунітетів стали:

а) теорія екстериторіальності. Як вже було наведено, екстериторіальність означає, що дипломатичне представництво та особа, яка наділена відповідними привілеями та імунітетами, вважається такими ж, якби вони знаходились на території акредитуючої держави²⁷. Поза територією

²⁵ Лазарев М.И. Вступительная статья к кн.: Вуд Дж., Серре Ж. Дипломатический церемониал и протокол. 2-е изд. М., 1976. С. 12. : Процитовано з: Кутафин, О.Е. *Избранные труды*. В 7 т. Т. 4. Неприкосновенность в конституционном праве Российской Федерации. — М. 2014

²⁶ Бережний О.І. Особливості притягнення до кримінальної відповідальності окремих категорій осіб та доказування у таких кримінальних провадженнях. Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 21. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/berezhnyi_21.pdf

²⁷ Ткаля О.В. Теоретичне обґрунтування дипломатичного імунітету : Актуальні проблеми держави і права. - 2009. - С. 369-377. – URL: <http://www.apdp.in.ua/v46/65.pdf>

дипломатичних агентів означає, що дипломати, хоча і перебувають фізично на ґрунті країни, в якій вони акредитовані, залишаються для всіх цілей на тій землі, яку вони представляють.

b) представницька теорія: Відповідно до цієї теорії дипломатичні агенти розглядаються як особисті представники суверена держави, що направляє. Отже, їм надається той самий ступінь привілеїв та прав, які надаються главі держави, що направляє.

с) теорія функціональної необхідності. Теорія полягає більше в історичному розумінні інституту дипломатії та посольських відносин між державами, оскільки історично склалось, що дипломатичний агент має особливий статус через його спеціальні функції – представництво державних інтересів у її міжнародно-правовій діяльності²⁸. Тому, через особливий характер обов'язків, таким особам, що несуть представницьку функцію має бути гарантовано надання привілеїв та імунітетів.

Окремим питанням є визначення суб'єктного складу дипломатичних привілеїв та імунітетів. Тобто необхідно окреслити коло суб'єктів (окрім дипломатичних представництв), які користуються дипломатичними привілеями та імунітетами.

По-перше, беззаперечно, ключовим суб'єктом, що наділений дипломатичними привілеями та імунітетами, є дипломатичний агент. Відповідно до пункту е) статті 1 Конвенції 1961 року поняття «дипломатичного агента» включає дві категорії осіб:

- глава представництва («це особа, на яку акредитує держава поклала обов'язок діяти від свого імені» (пункт а) статті 1); або
- член дипломатичного персоналу представництва (це «член персонал представництва, що має дипломатичний ранг» (пункт d) статті 1).

²⁸ Чистоходова И.А. Теоретические основы обоснования дипломатических привилегий и иммунитетов : Вестник РУДН, сер. Юридические науки, 2005, № 1 (17). С. 116-123. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-obosnovaniya-diplomaticheskikh-privilegiy-i-immunitetov/viewer>

Ця категорія осіб користується повним обсягом дипломатичних привілеїв та імунітетів, встановлених Віденською конвенцією 1961 року.

У статті 8 Конвенція встановлює вимогу до громадянства членів дипломатичного представництва. За загальним правилом, такі особи мають громадянським акредитує держави. Проте може бути застосований виняток, за якого дипломатичним представником може бути особа із громадянством держави перебування чи третьої країни виключно за згоди держави перебування. Частина 1 статті 38 з цього приводу також вказано, що дипломати, які є громадянами або резидентами держави перебування, мають право тільки на імунітет від правової відповідальності та на особисту недоторканність стосовно офіційних дій, вчинених у процесі виконання своїх функцій. При цьому не забороняється країнам надавати додаткові привілеї таким особам.

По-друге, статтею 37 Конвенції 1961 року гарантуються дипломатичні привілеї та імунітети іншим учасникам дипломатичних представництв, проте існують певні відмінності щодо привілеїв та імунітетів таких учасників, а саме в їх обсязі, що застосований. До таких суб'єктів відносяться:

- члени сімей дипломатичного агента;
- члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва та члени їх сімей (прикладом представників цієї групи суб'єктів є: перекладачі, співробітники канцелярії, ІТ-спеціалісти, шифрувальники, персонал охорони. Такі особи не мають дипломатичних рангів, направляються за кордон Міністерством закордонних справ або іншими відомствами за погодженням Міністерства закордонних справ. Тобто цей клас суб'єктів забезпечують функціонування посольства як адміністративної одиниці: технічно забезпечуються виконання посольством технічних функцій;
- члени обслуговуючого персоналу дипломатичного представництва (прикладом представників цієї групи суб'єктів є: водії, прибиральники, садівники, кухарі, кур'єри);

- особисті слуги членів дипломатичного персоналу місії (це особи, які виконують обов'язки домашніх працівників у співробітника представництва і не є службовою особою акредитуєної держави (пункт h) статті 1. Такі приватні хатні робітники працюють за договором найму з конкретними співробітниками посольств).

Частина 1 статті 37 Конвенції 1961 року вказує, що члени родини дипломатичного агента користуються дипломатичними привілеями та імунітетами за умови, якщо вони проживають разом із дипломатом. Необхідність у забезпеченні членів сімей дипломатичних представників привілеями та імунітетами була викликана розвитком постійних дипломатичних представництв держав. Зважаючи на це, все частіше родичі супроводжували дипломатів у довготривалих закордонних відрядженнях. Для убезпечення тиску на дипломатичних агентів та забезпечення безпечної їх діяльності в іноземних державах, їх сім'ї розглядаються як продовження особи дипломата. Конвенція встановлює, що як дипломатичні агенти, так і члени їх сімей користуються повним переліком дипломатичних привілеїв та імунітетів, якщо вони не є громадянами держави перебування.

Комісія, яка займалась розробкою положень Конвенції 1961 року, у 1957 році пропонувала надати увесь обсяг дипломатичних привілеїв та імунітетів адміністративно-технічному та обслуговуючому персоналу дипломатичних представництв, тобто зрівняти їх із правами дипломатів²⁹. Саме в цьому питанні і полягала тривала основна дискусія між державами на Віденській конференції 1961 року, оскільки частина держав вбачали шляхи для потенційних зловживань такими перевагами. Тому остаточна редакція Конвенції містить обмежений обсяг дипломатичних привілеїв та імунітетів для всіх учасників дипломатичних місій, окрім як дипломатичних агентів та членів їх сімей.

Члени адміністративно-технічного персоналу місії, а також члени їхніх родин, які проживають разом з ними (за умови, що вони не є громадянами або

²⁹ Yearbook of the International Law Commission. – N.Y., 1957. – Vol. 1. URL : https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1957_v1.pdf

резидентами держави перебування), мають право на всі імунітети, які надані дипломатам, за винятком того, що імунітет від цивільної та адміністративної відповідальності не поширюється на дії, вчинені ними поза службовою діяльністю, а також право на всі дипломатичні привілеї, за винятком позбавлення від огляду їхнього особистого багажу, звільняються від митних зборів, обмеженого предметами, ввезеними ними під час їхнього прибуття в країну для службової діяльності. До того ж, такі особи не користуються привілеями та імунітетами під час проїзду до місця служби через треті країни.³⁰

Члени обслуговуючого персоналу місії, які не є громадянами або резидентами держави перебування, мають імунітет відносно дій, скоєних ними у процесі їхньої службової діяльності, звільняються від податків і зборів із заробітку, який вони отримують за свою службу, на них не поширюються вимоги з соціального забезпечення приймаючої країни, оскільки передбачається, що вони користуються соціальним захистом власної держави.

Домашні працівники членів дипломатичного персоналу місії, які не є громадянами або резидентами держави перебування, звільнені від сплати податків і зборів із заробітку, який вони отримують за свою службу, але не мають права ні на які інші привілеї та імунітети, крім тих, які приймаюча держава може вирішити їм надати та гарантувати. При цьому надання таких привілеїв та імунітетів повинно здійснюватися таким чином, щоб вони не послужили перешкодою для виконання функцій місії.

До того ж дипломатичними привілеями та імунітетами можуть користуватись окремі особи, які не належать до дипломатичного корпусу, але мають особливий статус (наприклад, президент, спікер парламенту, міністри тощо). Особи наділяються додатковими гарантіями та правами не відповідно до положень Віденської конвенції 1961 року, а згідно із традиціями, що знаходять відображення у національному законодавстві держав-учасниць.

Для визначення тривалості дії особистих привілеїв та імунітетів важливим є питання початку дії таких гарантій, а також моменту їх

³⁰ Міжнародне приватне право : Курс лекцій. – Київ : Атіка, 2009. – 215 с. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-7532.html>

припинення. Відповідно до частини 1 статті 43 Конвенції про спеціальні місії від 1969 року вказується, що кожний член спеціальної місії користується привілеями та імунітетами, на які вони мають право 1) з моменту вступу на територію приймаючої держави з метою здійснення своїх функцій або 2) якщо вже перебуває на території приймаючої держави, - з моменту, коли про його призначення повідомляється міністерству закордонних справ або іншому органу приймаючої держави, щодо якого є домовленість. Ця ж стаття у частині 2 визначає, що, якщо функції члена спеціальної місії закінчуються, то його привілеї та імунітети нормально припиняються в момент 1) коли він залишає територію приймаючої держави, або 2) після закінчення розумного строку (до прикладу, у Великобританії цей строк становить 4-6 місяців), встановленого для цієї мети, але також продовжують тривати до цього часу навіть у випадку збройного конфлікту. У випадку смерті співробітника місії члени його сім'ї продовжують користуватися привілеями й імунітетом, які були надані їм раніше, достатній період, протягом якого вони зможуть покинути країну.³¹

Для того, щоб дипломатичний представник отримав право користуватись дипломатичними привілеями та імунітетами в державі перебування, йому необхідно пройти процедуру акредитації (від латинського «accredere», що означає «довіряти»). Під акредитацією розуміється визнання тих чи інших осіб офіційними представниками держави. До того ж процедура акредитації глав дипломатичних представництв є дещо ускладненою. Так, статтею 4 Віденської конвенції 1961 року передбачається, що перед тим, як глава представництва зможе приступити до виконання своїх обов'язків, акредитуюча держава має отримати агреман на призначення визначеної кандидатури, в якості представника. Тобто приймаюча держава має дати свою згоду на призначення особи на посаду, така особа визнається *person a grata*. Тільки після отримання агреману глава дипломатичного представництва та виконанням інших наступних дій (оголошення про призначення на посаду глави представництва;

³¹ Конвенція про спеціальні місії від 8 грудня 1969 року : ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text

отримання дипломатичної візи та прибуття на територію держави перебування; вручення вірчих грамот), офіційно вступає на посаду.

Видача агремана (попередня згода уряду держави перебування на прийняття глави дипломатичного представництва іншої держави³²) є етапом, де існує найбільша гарантія попередження зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами. На цьому етапі держава перебування має можливість врахувати власні інтереси до прийняття рішення про надання дипломатичного імунітету. Може передбачатись додатковий механізм, за допомогою якого за державою перебування залишається право не дозволяти зазначеній особі залишати її територію, доки обидві держави не укладуть таку угоду.³³

Важливим є питання документів, які видаються суб'єктам дипломатичних привілеїв та імунітетів. Правове регулювання документів регулюється національним законодавством держав.

Так, у пункті 5 Положення про дипломатичний паспорт України зазначено, що дипломатичний паспорт видається на строк перебування у відрядженні за кордоном: дипломатичним працівникам, направленим у довготермінове відрядження до закордонних дипломатичних установ України, а також іншому з подружжя та дітям працівників, якщо вони відряджені з такими працівниками та проживають разом з ними за кордоном³⁴.

В деяких державах у дипломатичних паспортах не вказуються дипломатичний ранг чи посада особи в посольстві, а вживають узагальнений термін «дипломат» (наприклад, Індія, Камерун, Гана, Замбія) або «співробітник закордонної служби» (наприклад, Нігерія, Сінгапур). А у виданих у Сполучених Штатах Америки у дипломатичних паспортах робиться лише запис

³² Матвієнко В. М. Агреман : Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004. — Т. 1. — 760 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007524>

³³ Rishikeesh Wijaya. Where Do We Find a Solution to the 'Abuse' of Diplomatic Immunity? : 27.09.2017. URL: <https://ilawyerblog.com/where-do-we-find-a-solution-to-the-abuse-of-diplomatic-immunity/>

³⁴ Про дипломатичний та службовий паспорти України : Указ Президента України від 12 травня 2015 року № 264/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/2015#n140>

про те, що їхні власники перебувають за кордоном за призначенням Державного департаменту (the US Department of State). Натомість у Великобританії взагалі не існує дипломатичних паспортів, а в документах англійських дипломатів є лише запис: «Співробітник дипломатичної служби її Величності».³⁵

Своєю чергою службовий паспорт відповідно до пункту 5 Положення про службовий паспорт України так само видається на строк перебування у відрядження за кордоном таким особам.

Різниця між цими документами полягає у їх функціональному призначенні. Дипломатичний паспорт – посвідчує особу, статус і ранг цієї особи, дає підстави для в'їзду та, наприклад, надає можливість швидкого перетину кордону, якщо в аеропорті є доріжка для дипломатів. Документ необхідний для того, щоб дипломат міг в'їхати до країни перебування. В цьому документі проставляється віза. Тобто це є документ, що посвідчує особу. В свою чергу, службовий паспорт – це документ, який наділяє інших суб'єктів (окрім дипломатичних агентів та членів їх сімей) певним обсягом дипломатичних привілеїв та імунітетів при проїзді через треті держави до держави перебування для виконання покладених обов'язків.

Міжнародний звичай зобов'язує всі влади ставитися з особливою повагою до власників таких паспортів.³⁶

Важливим документом, що, окрім засвідчення особи його власника, посвідчує приналежність до осіб, що мають право на користування дипломатичними привілеями та імунітетами особи в державі перебування є картка акредитації (легітимації). Відповідно до п. 29 Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні вказано, що належність до осіб, які користуються зазначеними в

³⁵ Сагайдак О. П. Дипломатичний протокол та етикет Навчальний посібник. К.: Знання, 2006.- 380 с. URL: https://pidru4niki.com/12281128/etika_ta_estetika/diplomaticzni_imuniteti_privileyi

³⁶ Вуд Дж., Серре Ж. Дипломатический церемониал и протокол. пер.с англ. Ю.П. Клюкина и др. Изд. 2. Москва : Междунар. отношения, 2011. 416 с. с. 89. URL: <https://sharpened.ucoz.ru/lib/Protocol.pdf>

привілеями та імунитетами, посвідчується документами, що видаються Міністерством закордонних справ України. Порядок видачі цих карток регулюється національним законодавством відповідної держави. До прикладу, в Україні це Наказ Міністерства закордонних справ України «Про затвердження Положення про акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших іноземних організацій»³⁷.

При розмежуванні дипломатичних і консульських привілеїв та імунитетів варто зауважити, що дипломатичні привілеї та імунітети мають практично абсолютний характер (з урахуванням певних винятків), а, натомість консульські, хоч і базується на дипломатичних, але є більш обмеженими через їхній «службовий» характер.³⁸

1.3. Види дипломатичних привілеїв та імунитетів

Сучасний підхід до класифікації дипломатичних привілеїв та імунитетів є доволі усталеним та виражений в багатьох міжнародних та національних нормативно-правових актах. Віденська конвенція 1961 року, яка є основним джерелом дипломатичного права, виокремлює привілеї та імунітети дипломатичного представництва як органу акредитууючої держави та особисті привілеї та імунітети представників акредитууючої держави.

Щодо першої категорії, то Конвенція 1961 року оперує терміном «представництво» не розкриваючи його. Натомість у сучасній практиці відомі такі види дипломатичних представництв:

³⁷ Положення про акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших іноземних організацій : Наказ МЗС України 13.01.2003 № 11 (у редакції наказу Міністерства закордонних справ України 08.09.2014 № 378). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-03#Text>

³⁸ Онищенко О. А. Порівняння правового статусу дипломатичних агентів і консульських посадових осіб у сучасному міжнародному праві / Держава та регіони. Сер. : Право. - 2014. - № 2. - С. 124-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2014_2_24

а) Посольства - це представництва вищого дипломатичного класу. До них прирівнюються представництва Ватикану – нунціатури, а також представництва, якими обмінюються країни у системи Британської Співдружності. Такі представництва очолюють верховні, іноді «високі», комісари, які в дипломатичному корпусі мають ту ж позицію, що й послы.³⁹

б) Місії - вважаються представництвами другого ряду, їм відповідають за рангом папські інтернунціатури. Очолюється посланником чи повіреним у справах.

с) Дипломатичні представництва, які з тих чи інших обставин мають іншу назву і певні організаційні особливості. До прикладу, до об'єднання обох Німеччин у 1989 році дипломатичні відносини між Федеративною Республікою Німеччина і Німецькою Демократичною Республікою здійснювалися через їх постійні представництва в Берліні та Бонні, створені на підставі Договору про основи відносин між ФРН і НДР від 21 грудня 1972 року. Також офіційний дипломатичний статус за кордоном, в тому числі при Організації Об'єднаних Націй, мають представництва Організації визволення Палестини.

Стосовно посольств і місій, то вони є загальноприйнятими, «стандартними» видами дипломатичних представництв держав в інших країнах. Питання про форму дипломатичного представництва віднесено до вирішення самих держав, які відповідно до статті 2 Віденської конвенції 1961 року на підставі взаємної угоди можуть змінити раніше визначений рівень і, наприклад, перетворити місію в посольство. Таке перетворення свідчить лише про розвиток правовідносин між державами. З точки зору міжнародного права і посольства, і місії як органи рівноправних держав мають однаковий правовий статус, а також однакові дипломатичні привілеї та імунітети.

Віденською конвенцією 1961 року виокремлюються наступні дипломатичні привілеї та імунітети дипломатичного представництва:

³⁹ Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право». Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_6.html

- **Право використовувати прапор і герб**, що передбачене статтею 20. Зміст наведеного привілею полягає у тому, що на приміщеннях дипломатичного представництва та на засобах пересування, включаючи резиденцію глави представництва та його засоби пересування, гарантується право на використання державної символіки (прапор, герб) акредитуючої держави, що також називають «протокольними привілеями», «привілеями ввічливості»⁴⁰. Представництва самостійно визначають періодичність користування такими символами держави. Держава перебування, в свою чергу, має обов'язок щодо забезпечення безперешкодного використання такої символіки.

- **Сприяння у забезпеченні приміщення дипломатичного представництва**, а саме право, яке полягає у обов'язку держави перебування сприяти акредитуючій державі у забезпеченні свого дипломатичного представництва необхідними територіями та приміщеннями, що передбачене статтею 21. Це положення тісно пов'язане із привілеєм щодо **забезпечення виконання функцій**, що передбачений статтею 25. Так, зміст цього привілею полягає у тому, що держава перебування повинна надавати всі можливості для виконання функцій представництва. При цьому другий привілей є ширшим, оскільки встановлює вимогу щодо підтримання функцій представництва. Така підтримка може проявлятися у наданні додаткової охорони під час виконання представницьких функцій на заходах або сприяти більш ефективному вирішенню питань при виконання представництвом функції захисту громадян чи бізнесу.

- **Свобода комунікації та імунітет дипломатичної пошти**, що передбачено статтею 27. Дипломатичне представництво може безперешкодно зноситися зі своїм урядом, іншими представництвами та консульськими установами своєї держави, що розташовані в державі перебування, а також з дипломатичними та іншими представництвами своєї держави в інших державах

⁴⁰ Кравченко, О. И. Практика применения дипломатических привилегий и иммунитетов в Республике Беларусь : Белорусский журнал международного права и международных отношений. — 1996. — № 1. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/31007>

за допомогою всіх гідних засобів, у тому числі шифрованих або закодованих телеграм, а також дипломатичної пошти. З урахуванням напружених відносин в світі, «Холодної війни» та інших чинників, в Конвенції 1961 року було прямо передбачено обов'язок дипломатичного представництва отримати погодження від держави перебування щодо встановлення та використання радіопередавачів.

За загальним правилом, відповідно до частини 3 цієї статті дипломатична пошта не підлягає ні відкриттю, ні затриманню.

Дипломатична пошта та офіційна кореспонденція є надважливими інструментами для зв'язку акредитуючої держави та її представництва в державі перебування. Це полягає у тому, що змістом такої пошти є конфіденційні матеріали та такі, від яких залежить національна цілісність та безпека акредитуючої держави. Власне тому, дипломатична пошта, з одного боку, має бути захищена від будь-якого посягання на її розкриття, а з іншого боку, - об'єкт підвищеної зацікавленості інших держав, що проявляється, зокрема, у нехтуванні встановленого імунітету та положень національного законодавства. Проте, є і інша сторона дипломатичної пошти, яка пов'язана з вимогою частини 4 статті 27: дипломатична пошта може містити тільки документи та предмети, призначені для офіційного користування. Це означає, що дипломатична пошта має використовуватись не для злочинних цілей, ухилення та порушення законодавства.

Частина 5 статті 27 Конвенції 1961 року передбачає, що вимогу, за якої дипломатичний кур'єр, який забезпечений офіційним документом із зазначенням його статусу та кількості місць, що складають дипломатичну пошту, користується при виконанні своїх обов'язків захистом держави перебування. Таким чином дипломатичні кур'єри (постійний/штатний і кур'єр *ad hoc*) користуються особистою недоторканністю і не підлягають арешту або затриманню на час виконання ними своїх обов'язків, зважаючи на їхню службовою діяльність або тимчасову функцію. Також частина 7 передбачає безкур'єрну доставку дипломатичної пошти за допомогою командирів екіпажу

цивільного повітряного або морського судна, але такі особи не користуються додатковими перевагами та гарантіями.

Вирішення питання щодо пропуску дипломатичної пошти через державні кордони покладено на митні служби залучених держав, які керуються національним митним законодавством. Як правило, дипломатична пошта безперешкодно пропускається, піддаючись лише зовнішньому огляду та перевірці дотримання базових умов її перевезення, а саме: наявності кур'єрського листа з переліком числа місць багажу та підтвердженням належності до тієї чи іншої країни; наявності належних печаток, пломб, підписів). У випадку відсутності належних зовнішніх ознак, що вказують на характер її приналежності до дипломатичної, та/або недотримання відправником встановлених законодавством вимог, митні службовці мають право відкласти вирішення питання про пропуск такого багажу до узгодження проблеми з Міністерством закордонних справ своєї країни, яке, в свою чергу, має вступити в контакт з відповідним дипломатичним представництвом, якій належить дипломатична пошта.

Зважаючи на вищевказане, з метою запобігання можливого зловживання імунітетом дипломатичної пошти, в деяких державах існує практика одностороннього встановлення відповідних додаткових вимог. Наприклад, дипломатична пошта, що ввозиться на територію Бразилії та Еквадору з Росії обмежується її вагою. Також існує практика в деяких державах попереднього повідомлення та узгодження кількості та обсягу дипломатичної пошти при її ввозі⁴¹.

- **Свобода пересування**, що передбачене статтею 26. Зміст наведеного положення полягає у тому, що держава перебування повинна забезпечити всім співробітникам представництва свободу пересування по її території. Проте таке право не є абсолютним та може бути обмеженим державою. Історично такі обмеження існували особливо в період "холодної

⁴¹ Бассам Исса. Правовое положение дипломатического курьера : Вестник РУДН. 2013, № 2. С. 88. URL: http://pravo.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/13_bassami.pdf

війни". Одне з обмежень стосувалось того, що іноземні дипломати не могли подорожувати за межі 50 кілометрів від Москви. У відносинах між Сполучених Штатів Америки та Україною обмеження щодо пересування дипломатичних і консульських працівників США по території України були зняті лише в 1992 році.⁴² До цього скасування існувала вимога щодо попереднього повідомлення за добу при виїзді дипломатичних працівників за межі Київської області. Комісія міжнародного права ООН відхилила пропозицію про включення до проекту Конвенції 1961 року формулювання: *“Держава перебування повинна дозволяти ... повну свободу пересування ... її територією всім членам персоналу дипломатичного представництва”* з огляду на дві причини. По-перше, встановлення такого виду обмежень мають бути віднесені до сфери прийняття рішень держав на національному рівні, а рішення мають бути обґрунтованими (наприклад, стан війни, надзвичайний стан, стихійне лихо, громадянська війна), за яких обмеження пересування мають тимчасовий характер та має стосуватись широкого кола людей, а не виключно категорії дипломатичних представників. По-друге, повна свобода пересування державою іноземних представників (іноді ворогуючої держави) може призвести до зловживань службовими особами своїми привілеями для використання їх не за функціональним призначенням.

- **Недоторканність приміщень і території дипломатичного представництва**, що передбачене статтею 22. Зміст цього імунітету, який займає особливе місце, полягає у тому, що всі приміщення представництва (будівля або її частина), земельні ділянки, на якій вони розташовані, незалежно від того, кому належить право власності на них, предмети їхньої обстановки та майно, що знаходиться у приміщеннях, а також засоби пересування представництва *«користуються імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту та виконавчих дій»*. Навіть під час пожеж або стихійних лих, приміщення дипломатичного представництва мають залишатись недоторканими. Задля

⁴² Про скасування обмежень щодо пересування дипломатичних і консульських працівників Сполучених Штатів Америки по території України та обмежень щодо кількісного складу співробітників дипломатичних і консульських установ США в Україні : Указ Президента України від 04.05.1992 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291/92#Text>

забезпечення цього, держава перебування зобов'язана «вживати всі належні заходи для захисту приміщень представництва від усілякого вторгнення чи нанесення збитку та для запобігання будь-якого порушення спокою представництва чи приниження його честі та гідності». Це надає державі перебування підстави вживати певні спеціальні заходи в місцях розташування дипломатичних представництв, наприклад, обмежувати проведення мітингів чи демонстрацій поряд з дипломатичними представництвами. При цьому не можуть вважатись порушенням недоторканності дії, що так чи інакше зачіпають інтереси дипломатичного представництва, але не направлені спеціально проти нього та є результатом звичайної функціональної необхідності такі, як наприклад: громадські роботи поряд з відповідними приміщеннями або тимчасове відключення електроенергії з технічних причин).

Разом з тим, представництво не повинно зловживати цими імунітетами у будь-якій формі, а саме використовувати свої приміщення та засоби пересування не за призначенням, як от: насильно утримувати людей, вести підривні агітації проти іноземної держави, переховувати у приміщеннях представництва осіб, що обвинувачуються у скоєнні злочину тощо.

- **Звільнення від сплати податків і зборів**, що передбачене статтею 23. Зміст наведеного положення полягає у тому, що акредитуючій державі та главі відповідного представництва надаються фіскальні привілеї у вигляді звільнення від оподаткування. Так, дипломатична місія звільняється від державних, регіональних, муніципальних податків і зборів, що відносяться до територій та приміщень представництва, які знаходяться у власності або орендуються ним. Поряд з цим, не оподатковуються збори, які стягується представництвом при виконанні своїх функцій (наприклад, за видачу віз чи вчинення нотаріальних дій). Виключенням з звільнення від оподаткування є плата за окремі види обслуговування (такими, наприклад, є платежі за комунальні послуги). Також таке правило фіскальних привілеїв відповідно до ч. 2 цієї статті не поширюється на податки, збори та платежі, якими, згідно з

законами держави перебування, обкладаються особи, що укладають контракти з акредитуючою державою чи главою представництва.

Також слід додати, що Конвенція 1961 року встановлює загальний підхід, а держава перебування встановлює більш чіткі межі та обсяг таких фіскальних привілеїв для дипломатичних представництв інших держав. На нашу думку, це вказує на неабсолютний характер фіскальних, а особливо митних, привілеїв у міжнародному праві.

- **Право на імпорт і звільнення від митних зборів**, що передбачене статтею 28. Зміст привілею полягає у тому, що дипломатичне представництво може мати право на імпорт предметів службового користування, відносно яких вона звільнена від митних зборів. Проте ті товари, які ввезені безмитно, не можуть бути поширені чи продану на території держави перебування всупереч встановлених умов цієї держави.

- **Недоторканність архівів і документів**, що передбачене статтею 24. Зміст наведеного імунітету полягає у тому, що записи, документи, кореспонденція і архіви місії представництва є недоторканими в будь-який час незалежно від їхнього місцезнаходження чи будь-яких інших обставин.

Варто зазначити, Конвенція 1961 року не містить дефініції терміну «архіви», натомість у Конвенції про консульські зносини 1963 року таке визначення є: *- це усі папери, документи, кореспонденцію, книги, фільми, стрічки аудіо-записів і реєстри консульської установи разом із шифрами та кодами, картотеками і будь-якими іншими предметами обстановки, призначені для забезпечення їх схоронності та зберігання*⁴³.

На нашу думку, відсутність прямого такого визначення дипломатичних архівів та документів є доцільним рішенням, оскільки із розвитком інформаційних наук та появою, наприклад, хмарних сервісів зберігання інформації існування такого переліку не буде виключним, а, отже, і

⁴³ Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 року : ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047

ефективним. Наслідком може бути зловживання з боку дипломатичного представництва та його персоналу. Пропонуємо в межах цього дослідження до поняття «дипломатичних архівів і документів» відносити усю офіційну документацію дипломатичного представництва, включно з вхідною та вихідною офіційною кореспонденцією, що не підлягає розкриттю та затримці. Вказаний імунітет не має винятків, оскільки навіть у випадку розриву дипломатичних відносин та відкликання глави і персоналу (наприклад, у разі збройного конфлікту) приймаюча держава повинна поважати й охороняти приміщення представництва з його майном і архівами. Але цього правила далеко не завжди дотримуються, особливо у країнах Азії, Африки та Латинської Америки під час збройних конфліктів. До того ж правом на недоторканність архівів і документів можуть зловживати, зважаючи на абсолютність цього імунітету.

Другою категорією дипломатичних привілеїв та імунітетів є ті, що надаються особисто фізичним особам-представникам акредитуючої держави. Цій групі присвячено статті 28-38 Віденської конвенції 1961 року. Дипломатичні агенти та, з певними особливостями, які були попередньо розкриті у цій роботі, члени родини дипломатичних агентів, адміністративно-технічний персонал та члени їх сімей, обслуговуючий персонал і домашні працівники членів дипломатичного персоналу місії можуть наділятися привілеями та імунітетами серед яких:

- **Особиста недоторканність**, що передбачена статтею 29. Зміст цього імунітету полягає у тому, що відповідні особи не підлягають арешту або затриманню у будь-якій формі. Історія міжнародного розвитку посольського та дипломатичного права показує, що особиста недоторканність є одним із фундаментальних елементів права зовнішніх зносин. Одним з найбільш відомих в міжнародному праві інцидентів, пов'язаних з порушенням недоторканності стали події 1979 року. У листопаді цього року більше 60 дипломатів та працівників посольства США в Тегерані, Іран були захоплені та утримувались як заручники протягом 444 днів організованою групою

студентів⁴⁴. Такий злочинний акт порушує як принцип особистої недоторканності представників іноземної держави, так і недоторканність самого представництва, що передбачені в міжнародному праві. Власне, у своєму рішенні Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй у справі про захоплення заручників в Тегерані від 1979 року наголосив на важливості та обов'язку держав поважати інститут дипломатичного представництва, що передбачено у Конвенції 1961 року, та попереджати випадки їх порушення⁴⁵.

Варто зауважити, що така особиста недоторканність не є абсолютною, оскільки мають враховуватись інтереси держави перебування. Тобто не виключним є можливість потенційних зловживань дипломатичним агентом наданими йому привілеями та імунітетами у вигляді порушення законодавства держави перебування, і, як наслідок, за виняткових обставин, застосування заходів попередження та самооборони з боку останнього.

- **Недоторканність помешкання, транспорту, кореспонденції**, що передбачене статтею 30. Зміст цього положення полягає у тому, що приватна резиденція, засоби пересування та кореспонденція дипломатичного агента «користується такою ж недоторканністю і захистом, що й приміщення представництва», а саме користується імунітетом від обшуку, арешту та інших дій. Під терміном «приватна резиденція» варто розуміти місце проживання, перебування в незалежності від статусу такого місця, - це може бути як місце постійного проживання, а також місце тимчасового перебування (наприклад, готельний номер).

Для підтвердження особливого статусу транспортних засобів дипломатичного корпусу в більшості державах видаються спеціальні автомобільні номери, щоб поліція могла їх ідентифікувати та відрізнити. Цифрові знаки на номерах означають код відповідної держави,

⁴⁴ Iran-U.S. Hostage Crisis (1979-1981): The History Guy 1998-2020. URL: https://www.historyguy.com/iran-us_hostage_crisis.html#.XsQ_bmgzZPY

⁴⁵ Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948-1991 : Организация Объединённых Наций. Нью-Йорк, - 1993. С. 132-137. URL: https://legal.un.org/icjsummaries/documents/russian/st_leg_serf1.pdf

дипломатичному представництву якої належить транспортний засіб, а літери, в свою чергу, можуть бути наступні: CDP – транспортних засіб належить глави дипломатичного представництва, DP – члену дипломатичного персоналу, S – члену адміністративно-технічного персоналу посольств і місій та інші. До того ж, наприклад, в Україні такі номерні знаки мають білий фон, в Єгипті – зелений, а в Люксембурзі – жовтий.

Тобто, за своїм змістом ці імунітети є тотожними, проте є різною природа цих імунітетів, бо недоторканність помешкання дипломата впливає з його особистої недоторканності, а недоторканність приміщень представництва є атрибутом акредитуваної держави, а не зумовлена недоторканністю глави такого представництва⁴⁶.

- **Імунітет від юрисдикції**, що передбачений статтею 31. Під цим розуміється надання імунітету від: а) кримінальної; б) адміністративної; с) цивільної юрисдикції держави перебування.

Користуючись імунітетом від кримінальної юрисдикції, дипломатичний агент наділений правом взагалі не брати участь у кримінально-процесуальних діях у будь-якій якості. Вказаний імунітет є абсолютним.

Під імунітетом від адміністративної юрисдикції розуміється те, що дипломатичні представники не можуть бути піддані штрафам чи іншим адміністративним стягненням. Так чином, існує потенційна можливість зловживати такими гарантіями при скоєнні дорожньо-транспортних пригод, порушення правил паркування тощо.

Також дипломатичний агент користується імунітетом від цивільної юрисдикції держави перебування. Імунітети від цивільної та адміністративної не є абсолютними, на відміну від імунітету від притягнення до кримінальної відповідальності. У випадку імунітету від цивільної відповідальності, дипломатичний агент не захищений ними щодо: «а) речових позовів, що відносяться до приватного нерухомого майна, яке знаходиться на території

⁴⁶ Репецький В.М. Дипломатичне і консульське право: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2006. — 372 с.
URL : <https://refdb.ru/look/1442101-pall.html>

держави перебування; б) позовів, що стосуються спадкоємства, відносно яких дипломатичний агент виступає як приватна особа; в) позовів, що відносяться до будь-якої професійної або комерційної діяльності, яка здійснюється дипломатичним агентом у приймаючій державі поза межами своїх офіційних функцій». Необхідно відзначити, що останній пункт, який стосується здійснення професійної чи комерційної діяльності, є таким, що протирічить положенню статті 42, яким забороняється ведення вказаної діяльності дипломатичним агентом в особистих цілях.

Дипломатичний агент не зобов'язаний давати свідчення у будь-якому провадженні. Така ж норма передбачена в статті 21 Гаванської конвенції про дипломатичних агентів 1928 року, де вказано, що особи, які користуються імунітетами від юрисдикції мають право відмовлятися від явки в суд в якості свідка. Проте, за особистою згодою, така особа може бути допитана.⁴⁷

Тобто під імунітетом від юрисдикції мається на увазі вилучення особи з-під юридичної відповідальності держави перебування. Натомість не відміняється застосування юрисдикції акредитуючої держави до правопорушників. Існування таких інструментів захисту може сприяти зловживанню дипломатичними привілеями та імунітетами у вигляді порушення законодавства держави перебування та ухилення від відповідальності на її території. Не виключається, що такі зловживання можуть бути ініційовані акредитуючою державою. Проблема зловживання наданими правами та, поміж інших, імунітетом від кримінальної юрисдикції є предметом дослідження.

Беручи до уваги особливості правового регулювання в кожній державі, в статті 32 Конвенції 1961 року виключно для акредитуючої держави було передбачено право на відмову від імунітету від юрисдикції стосовно дипломатичних агентів та інших осіб, які також користуються дипломатичними привілеями та імунітетами. У рішенні *Fayed v Al-Tajir* апеляційний суд Англії та Уельсу вказав, що юрисдикційні імунітети не є персональними за своєю

⁴⁷ Соловьев Э.Я. Основы дипломатического и консульского права. Модуль 2. Дипломатические иммунитеты и привилегии : Российский новый университет. М. 2004. URL: <https://cis.rosnou.ru/UniversysDWNL/Library/3F3D89CE-4C52-49F1-B6DD-763C04187738/3F3D89CE-4C52-49F1-B6DD-763C04187738.pdf>

природою, а надаються внаслідок суверенітету держави, а тому право на відмову від імунітету належить виключно державі, що акредитувала, а не співробітникам дипломатичних представництв.⁴⁸

- **Особисті фіскальні привілеї й імунітети**, що передбачене статтею 34. Зміст цього положення полягає у тому, що дипломатичний агент на території держави перебування звільняється від усіх податків, зборів і мит, особистих і майнових, державних, районних і муніципальних, проте за деякими винятками, що прямо передбачені Конвенцією 1961 року.

До того ж дипломатичний агент має **імунітет від соціальних нарахувань**, що передбачений статтею 33, в державі перебування, тобто правове регулювання про соціальне забезпечення не розповсюджується на дипломата, за винятком, зокрема, його добровільної участі.

- **Звільнення від трудових та державних, воєнних повинностей**, реквізиції, контрибуцій, що гарантовано відповідно до статті 35.

- **Особисті митні привілеї**, що передбачене статтею 36. Зміст цього положення полягає у тому, що держава перебування дозволяє ввозити та звільняє від усіх мит, податків і зборів, але за виключенням складських зборів, зборів за перевезення та подібних видів послуг, а саме предмети, які: 1) *призначені для офіційного користування дипломатичного представництва*; або 2) *призначені для особистого використання дипломатичного агента та членів його родини, що живуть із ним*. Але Конвенція 1961 року визначає загальне правило для таких митних привілеїв та зауважує, що держави можуть встановлювати власне правове регулювання, що не суперечить Конвенції 1961 року. Так, за загальним правилом, особистий багаж дипломатичного агента звільняється від огляду. Власне, імунітет від мита є одним із найбільших об'єктів зловживання, а тому Конвенція 1961 року обумовлює, що огляд особистого багажу можливий, якщо є достатні підстави вважати, що він містить предмети, на які поширюються вищезазначені винятки, а також ті предмети,

⁴⁸ Fayed v Al-Tajir [1987] 2 All ER 396. URL : <http://mavrkydefamationcaselaw.blogspot.com/2007/01/fayed-v-al-tajir.html>

ввіз чи вивіз яких заборонено законом чи регулюється карантинними правилами держави перебування. Проте, у випадку, коли такий огляд є необхідним, то він може бути проведеним за умов згоди акредитууючої держави та в присутності агента або його уповноваженого представника.

* * *

Починаючи ще із стародавніх часів розвитку людства, започатковувались окремі засади привілеїв та імунітетів таких як, наприклад: особиста недоторканність та недоконаність майна послів. У XVIII столітті починають формуватися норми дипломатичного права, які стосуються передусім імунітетів та привілеїв. Формування привілеїв та імунітетів виникало паралельно розвитку дипломатичних відносин між державами та було обумовлено екстериторіальним характером діяльності дипломатів та місій. Особливий крок на шляху розвитку цього інституту стала Віденська конференція Організації Об'єднаних Націй 1961 року. На сьогодні основним загальноприйнятим міжнародно-правовим актом, що регулює ці інструменти є Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року.

Привілеї та імунітети складають одне поняття - особливі переваги та гарантії, які надані відповідним суб'єктам-представникам акредитууючої держави, порівняно з громадянами держави перебування. Проте, складові цього поняття мають свою особливу природу.

Дипломатичні привілеї — це переваги, які надаються державою перебування органам зовнішніх зносин інших держав, їх співробітникам та іншим визначеним представникам акредитууючої держави з метою створення сприятливих умов для виконання покладених функцій (звільнення від оподаткування, митних зборів тощо). Цей інструмент походить від суверенного характеру держав та їхньої рівноправності як суб'єктів міжнародного права. В свою чергу, дипломатичний імунітет — це право на вилучення з-під юрисдикції

держави перебування з окресленого кола питань. Інструмент, що покликаний забезпечити безперешкодне виконання представництвами та представниками акредитууючої держави своїх функцій.

Таким чином, дипломатичні привілеї – це сфера матеріальних і нематеріальних пільг, а дипломатичні імунітети належать до сфери юридичних гарантій.

Відповідно до Віденської конвенції 1961 року до кола суб'єктів, які користуються дипломатичними привілеями та імунітетами належать: представництва, як органи зовнішніх зносин акредитууючої держави, дипломатичні агенти, члени адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу представництва, члени сімей, а також домашні працівники членів дипломатичного персоналу місії. Обсяг привілеїв та імунітетів таких осіб різниться. До того ж, на підставі національного законодавства держав, імунітетами та привілеями можуть наділятися інші особи, які не належать до дипломатичного корпусу.

Для отримання права користування дипломатичними привілеями та імунітетами, дипломатичний представник має пройти процедуру акредитації, тобто бути визнаним державою перебування в якості офіційного представника акредитууючої держави. Карта акредитації (легітимації) є документом, який посвідчує приналежність до осіб, які мають право на користування дипломатичними привілеями та імунітетами особи.

Проте сучасне правове регулювання інструменту дипломатичних привілеїв та імунітетів не є досконалим. У зв'язку з цим природа окремих дипломатичних переваг зумовлює проблему зловживання ними та використання їх для власної вигоди, а не за функціональним призначенням.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗЛОВЖИВАНЬ ДИПЛОМАТИЧНИМИ ПРИВІЛЕЯМИ ТА ІМУНІТЕТАМИ

2.1. Поняття зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами та їх загальна характеристика

Як свого часу казав англійський дипломат та історик Гарольд Нікольсон: «Навіть для наших предків неандертальців і кроманьйонців було зрозуміло, що переговори між двома групами дикунів про припинення битви, були б ускладнені, якби посол з однієї сторони був би з'єданий іншою до того, як передав послання, а тому з давніх епох було необхідним надавати посланникам привілеї та імунітети, яких не мали воїни»⁴⁹

Ідеї стосовно надання привілеїв та імунітетів послам усіх часів є давньою традицією ще з часів Стародавнього світу, коли посланці захищались недоторканністю. Результатом тривалої дискусії навколо звичаєвого дипломатичного права та численних реформувань стала кодифікація дипломатичної практики на міжнародному рівні. Так, Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року, серед іншого, закріплює ті привілеї та імунітети, якими користуються дипломатичні представництва, дипломатичні агенти, члени адміністративно-технічного та обслуговуючого персоналу представництва, члени сімей, а також домашні працівники членів дипломатичного персоналу місії. Це додатковий раз вказує на важливість існування гарантій для осіб, що представляють волю акредитуємих держав на міжнародній арені та виконують свої обов'язки на території інших держав.

Як зазначає Л.М. Шипілов, людина за своєю сутністю схильна до зловживань своїми правами⁵⁰. З цієї метою в преамбулі Конвенції 1961 року наголошено, що *«такі привілеї та імунітети надаються не для вигоди окремих*

⁴⁹ Нікольсон Г. Дипломатія. М.: ОГИЗ государственное издательство политической литературы, 1941, 156 с. URL: <http://www.maxima-library.org/mob/b/383758?format=read>

⁵⁰ Шипілов Л.М. До питання про поняття та сутність зловживання правом : Право і безпека. - 2010. (№1(33)). - С. 6-9. URL : file:///C:/Users/userpc/Downloads/Pib_2010_1_3.pdf

осіб, а задля забезпечення ефективного виконання функцій дипломатичних представництв як органів, що представляють держави». Тобто Конвенція, як основний міжнародний акт, який регулює питання привілеїв та імунітетів, встановлює межі використання таких інструментів. Це означає, що, при в'їзді дипломатичного співробітника в країну в особистих цілях, наприклад, в туристичних, йому вважається не дипломатична віза, а та, яка відповідає меті поїздки, та дипломатичні привілеї та імунітети не використовуються.

З підписанням Конвенції 1961 року вважалось, що кодифікація звичаєвого права сприяє міждержавним відносинам, а ведення дипломатичних зносин здійснюється на чесній основі. Проте з часом історією фіксувалась низка порушень дипломатичних привілеїв та імунітетів як з боку приймаючих держав, так і за ініціативи акредитуючих держав через свої органи чи окремих уповноважених осіб. Зловживання посилаючої держави можуть проявлятися в активних діях та шляхом бездіяльності (наприклад, відмова уряду Ірану вжити необхідних дій задля попередження нападу озброєних студентів на посольство Сполучених Штатів Америки в Тегерані та застосувати дії для захисту дипломатичної установи та її співробітників від порушення гарантій, встановлених дипломатичним правом).

Д.Б. Левін у своїй роботі ще у 1962 році вказує, що дипломатичні привілеї та імунітети – це *«одна з найбільш важливих і в теоретичному, і в практичному сенсі проблем міжнародного права, що стосуються регламентації діяльності дипломатії»*⁵¹.

Як було вказано, ключова проблема полягає в зловживанні такими інструментами. В контексті заданої теми дослідження під зловживанням розуміється недобросовісна поведінка осіб, які користуються дипломатичними привілеями та імунітетами, що виражається в порушенні законодавства, встановлених порядків та правил держави перебування та міжнародного права. Щодо цього Ю.Г. Демін вказує, що наділення дипломатичних представників

⁵¹ Левин Д.Б. История международного права. – М. : Ин-т междунар. отношений, 1962. – С. 53.

різними пільгами, перевагами та особливим статусом тісно пов'язано з ризиком зловживання дипломатами наділеними правами.⁵² Характер таких зловживань може бути різного типу та проявлятися у різних формах, зокрема: втручання у внутрішні справи держави; збір будь-якої інформації в незаконний спосіб та/або для незаконних цілей (шпигунство); скоєння злочинів та вчинення правопорушень; використання приміщень, резиденцій та засобів пересування не для цілей виконання офіційних представницьких функцій тощо.

Зумовлює такі зловживання також те, що важелів впливу держави перебування на правопорушників недостатньо та не усі вони є дієвими. Це викликає почуття безкарності за свої дії.

Проблема практичного регулювання дипломатичних привілеїв та імунітетів на міжнародному та національному рівнях станом на сьогодні є актуальною та все ще потребує вирішення, оскільки зловживання цими інструментами дипломатичного права негативно впливає на універсальну, загальноприйнятну систему дипломатичних привілеїв та імунітетів та є загрозою для міжнародних правовідносин та порядку.

2.2. Види зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами

Практика існування дипломатичних привілеїв та імунітетів вказує, що переважна більшість таких наданих прав зловживаються в сукупності, оскільки існуючі привілеї та імунітети досить тісно пов'язані між собою. Тобто, порушуючи окремий привілей або інститут, особа одразу або згодом автоматично може порушувати інший.

Пропонуємо проаналізувати найбільш вразливі привілеї та імунітети та приклади їх зловживань особами, які користуються такими інструментами. Зловживання можна умовно поділити на наступні види: правопорушення та злочини, які пов'язані із транспортними засобами; злочини проти життя та

⁵² Демин Ю.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. Учебное пособие. – М., 2010. – С. 170

здоров'я людей; зловживання статусом дипломатичної пошти; зловживання статусом недоторканності дипломатичних приміщень; фінансові зловживання; жорстока та недобросовісна поведінка з боку роботодавця-дипломата.

Одним із основних видів дипломатичних привілеїв та імунітетів є імунітет від юрисдикції. Дослідження 2006 року показало, що існує значна проблема неоплачених штрафів за паркування транспортних засобів, наприклад: в Кувейті, Єгипті, Чаді, Судані, Болгарії та Мозамбіку було зафіксовано понад 100 таких порушень на одного дипломата.⁵³ В свою чергу, в Нью-Йорку, де знаходиться штаб-квартира ООН, на регулярній основі проводяться акції протесту до Державного департаменту США щодо несплати паркувальних талонів через дипломатичний статус. Це пояснюється тим, що станом на 2001 рік тільки в Нью-Йорці не було сплачено 200 000 паркувальних талонів дипломатичними представниками на загальну суму понад 21,3 мільйона доларів⁵⁴. Так, по сьогодні щорічно міста, штати, області, держави недотримують значні суми до бюджету через зловживання імунітетом від адміністративної юрисдикції дипломатичними представниками та представництвами. З метою боротьби із зловживаннями імунітетом від адміністративної юрисдикції, у 1997 році тодішній мер Нью-Йорку, Руді Джуліані, запропонував адміністрації президента Білла Клінтона, аби Державний департамент Сполучених Штатів відкликав спеціальні номерні знаки DLP, якими користувались дипломатичні агенти, оскільки ігнорувались правила паркування та ухилення від сплати штрафів. Як результат, Держдепартамент відхилив таку пропозицію.⁵⁵

Поміж зловживання імунітетом від адміністративної юрисдикції, також існує зловживання імунітетом від кримінальної юрисдикції із використанням

⁵³ Fisman, Raymond and Edward Miguel. Corruption, Norms and Legal Enforcement: Evidence from Diplomatic Parking Tickets. *Journal of Political Economy* 115, 6 (2007): p. 6. URL : <http://www.nber.org/papers/w12312>

⁵⁴ John J. Goldman. "NYC's Diplomatic Take on Tickets". *Los Angeles Times*. 3.07.2001. URL : <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-jul-03-mn-18122-story.html>

⁵⁵ David Firestone Grumbling, Giuliani Accepts Truce in U.N. Parking War : *The New York Times*. 19.04.1997. URL : <https://www.nytimes.com/1997/04/19/nyregion/grumbling-giuliani-accepts-truce-in-un-parking-war.html?auth=link-dismiss-google1tap>

засобів пересування. На практиці, проблема зловживання імунітетом від кримінальної юрисдикції та особистою недоторканністю полягає у тому, що такі дії містять загрозу життю та здоров'ю людей та такий імунітет є абсолютним відповідно до статті 31 Конвенції 1961 року (натомість, імунітет від адміністративної юрисдикції не є абсолютним), що значно ускладнює ефективне розслідування та притягнення до відповідальності винних осіб. У 2001 році російський дипломат Андрій Князев під час водіння в нетверезому стані в Оттаві, Канада збив жінку та відмовився пройти тест на алкогольне сп'яніння посилаючись на дипломатичну недоторканність. Лише через рік, після тиску уряду Канади та міжнародної спільноти, А. Князева в Російській Федерації було визнано винним у вбивстві через необережність.⁵⁶

27 серпня 2019 року дружина американського дипломата, працюючого в Великобританії, Ганна Сакулас через її порушення правил дорожнього руху стала учасницею дорожньо-транспортної пригоди внаслідок якої загинув 19-річний громадянин Великобританії. Зловживаючи правом особистої недоторканності, вона покинула територію Великобританії⁵⁷. Щодо цього існує конфлікт між урядами та досі немає конструктивного діалогу щодо відмови представництва Сполучених Штатів Америки від дипломатичного імунітету та екстрадиції пані Сакулас для притягнення її до відповідальності. 10 жовтня 2019 року тодішній президент Дональд Трамп прокоментував вимогу уряду Великобританії, вказавши, що пані Сакулас не повернеться на територію Великобританії⁵⁸. Станом на сьогодні пані Сакулас не було притягнуто до відповідальності і за законодавством США.

15 грудня 2009 року в Сінгапурі, внаслідок аварії за участі посла Румунії, Сільвіо Іонеску, який керував автомобілем румунського представництва та перебував у стані алкогольного сп'яніння, одна людина загинула та дві тяжко

⁵⁶ Former Russian diplomat guilty of involuntary manslaughter. CBC News. 19 March 2002. URL : <https://www.cbc.ca/news/world/former-russian-diplomat-guilty-of-involuntary-manslaughter-1.313443>

⁵⁷ Crash victim mum appeals for US suspect's return : BBC NEWS. 05.10.2019. URL : <https://www.bbc.com/news/uk-england-northamptonshire-49945461>

⁵⁸ Harry Dunn crash: Donald Trump notes say US suspect 'will not return to UK : BBC NEWS. 10.10.2019. URL : <https://www.bbc.com/news/uk-england-northamptonshire-49995867>

поранено. Посол покинув державу перебування для уникнення розслідування. Проте враховуючи кримінальне обвинувачення проти пана Іонеску Генеральною прокуратурою Румунії, посла було відсторонено від виконання дипломатичних функцій. При співпраці Генеральної прокуратури Румунії, уряду Сінгапуру та Інтерполу, ґрунтуючись на частині 4 статті 31 Віденської конвенції 1961 року, Апеляційним судом Бухареста Іонеску було засуджено до шести років позбавлення волі за законодавством акредитуваної держави.^{59 60}

Іншим видом прикладом зловживанням особистою недоторканістю є події 2011 року, коли співробітник апарату Міністерства закордонних справ України Володимир Коновалов вдарив стюардесу російської авіакомпанії «Аерофлот» через «невдоволення якістю обслуговування під час польоту». Співробітники правоохоронних органів не змогли затримати на пана Коновалова через наявність в нього дипломатичного паспорту.⁶¹

У квітні 2012 року на Філіппінах Ерік Шкс Берналс, який на той час працював на посаді технічного офіцера регіонального відділення Морського управління Панами в Манілі, був звинувачений в зґвалтуванні 19-річної філіппінки. Зважаючи на те, що вказаний орган закріплений за посольством Панами в Манілі, то Морське управління було класифіковано як дипломатичну організацію, а його співробітники були наділені тими самими привілеями та імунітетами, що і дипломати посольства. Згодом дипломатичного представника було звільнено з-під варти, оскільки через особисту недоторканність, гарантовану Віденською конвенцією 1961 року.⁶²

9 грудня 2009 року в Танзанії було заарештовано дипломатичного агента Канади Жана Тушета після того, як він плюнув в працівника державної

⁵⁹ Romania Keeps Singapore Updated On Steps Taken In Criminal Case Of Fmr Envoy Ionescu : MEDIAFAX. 09.04.2010. URL : <https://www.mediafax.ro/english/romania-keeps-singapore-updated-on-steps-taken-in-criminal-case-of-fmr-envoy-ionescu-fm-5849023/>

⁶⁰ Ex-Romanian diplomat Silviu Ionescu dies: A look back at the hit-and-run case : The Straits Times Archives . 10.12.2014. URL : <http://str.sg/eye>

⁶¹ Український дипломат ударив стюардесу : Українська правда. 05.04.2011 року. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2011/04/5/6080050/>

⁶² Michaela del Callar. DFA: Panama diplomat in alleged rape case has full immunity : LBG, GMA News. 11.05.2012. URL : <https://www.gmanetwork.com/news/news/nation/257821/dfa-panama-diplomat-in-alleged-rape-case-has-full-immunity/story/>

патрульної служби та журналіста. Після ідентифікації співробітника місії було відпущено через його дипломатичну недоконаність.⁶³ Правопорушника було негайно відкликано з держави перебування. Міністерство закордонних справ Танзанії заявило, що цей інцидент є приниження не тільки часті та гідності постраждалих осіб, а також і статусу та суверенітету держави.⁶⁴

Окремим видом зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами є дії, вчинені із використанням дипломатичної пошти. Як влучно зазначає американський юрист МакКланахан, «існує тенденція до збільшення кількості зловживань дипломатичною поштою у трьох напрямках: контрабанда, шпигунство та тероризм»⁶⁵.

Відповідно до пункту b) статті 1 Міжнародної конвенції про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства 1977 року «контрабанда» - це митне шахрайство, що полягає у переміщенні товарів через митний кордон у будь-який прихований спосіб.⁶⁶

Однією із показових ситуацій зловживання недоторканністю дипломатичної пошти шляхом контрабанди є пересилання за часів Другої світової війни кубинських сигар з англійського посольства в Вашингтоні до Англії для тодішнього прем'єр-міністра, Вінстона Черчіля шляхом використання дипломатичної пошти⁶⁷.

У 2003 році при пересиланні дипломатичної валізи з Міністерства закордонних справ Республіки Сьєрра-Леоне в дипломатичне представництво в Великобританії у службових осіб виникли підстави вважати, що ця

⁶³ Tanzania irked by spitting envoy : IOL. 15.12.2009. URL : <https://www.iol.co.za/news/africa/tanzania-irked-by-spitting-envoy-467764>

⁶⁴ Canada recalls spitting diplomat. BBC News. 14.12.2009. URL : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8411431.stm>

⁶⁵ McClanahan G.V. Diplomatic Immunity. Principles, Practices, Problems. – N.Y., 1989. – P. 155.

⁶⁶ Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 1977. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text

⁶⁷ The Times. 1997. 26 May процитовано з: Исса Бассам. Международно-правовые аспекты защиты дипломатических агентов : Диссертация. М: 2014. URL : [file:///C:/Users/userpc/Downloads/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%98%D1%81%D1%81%D0%B0%20%D0%91%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B0%D0%BC%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/userpc/Downloads/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%98%D1%81%D1%81%D0%B0%20%D0%91%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B0%D0%BC%20(2).pdf)

дипломатична пошта містить предмети, що не відповідають вимогам частини 4 статті 27 Віденської конвенції 1961 року, тобто такі, що не призначені для офіційного користування. Конвенція 1961 року вказує, що дипломатична пошта не може бути ні відкритою, ні затриманою, окрім як за згодою уповноваженої особи. Відповідно, після отримання такої спеціальної згоди Президента Республіки Сьєрра-Леоне службовими особами ООН, було відкрито дипломатичну валізу та виявлено кокаїн на загальну суму в мільйон фунтів стерлінгів⁶⁸.

Стосовно цього деякі держави прийняли рішення щодо відхилення від положень Конвенції 1961 року в частині імунітету дипломатичної пошти. Так, наприклад, Королівство Бахрейн зробила застереження до Конвенції 1961 року, що якщо Бахрейн має достатні підстави вважати, що дипломатична пошта містить предмети, що не відповідають вимогам Конвенції 1961 року, то залишає за собою право на односторонній огляд такої пошти та не дозволяти її ввіз на територію держави. Причинами таких заходів є боротьба із зловживаннями шляхом контрабанди зброї, наркотичних засобів тощо⁶⁹. Тотожна проблема пов'язана з зловживання особистими митними привілеями та імунітетами дипломатичними представниками та особами, які користуються такими правами. Як приклад, такі особи можуть займатись контрабандними перевезеннями товарів і цінностей, зброї, наркотичних засобів, домашніх тварин тощо⁷⁰, уникаючи митні контролю за законодавством держави перебування через імунітет від особистого огляду. Так само, для цілей контрабанди можливе зловживання правами, передбаченими положеннями частиною 3 статті 22 та статті 30 Конвенції 1961 року де вказується, що засоби пересування представництва, які є на балансі представництва або ж орендуються ним, або дипломатичного агента користуються захистом від *обишуку, реквізиції, арешту та виконавчих дій*.

⁶⁸ Sunday Times. – 26.10.2003. URL : <https://www.thetimes.co.uk/article/cocaine-found-in-diplomats-baggage-n5z5j8b2ldn>

⁶⁹ Документ ООН ST/LEG/SER. D/12, P. 55 – 62. URL : <https://treaties.un.org/doc/source/publications/MTDSG/1978-english.pdf>

⁷⁰ Репецький В.М. Дипломатичне і консульське право

Посол Гватемали в Бельгії та Нідерландах Морісіо Росаль в жовтні 1960 року був затриманий поліцією в Нью-Йорку на підставі обґрунтованих доказів причетності дипломата до наркоторгівлі. При огляді було виявлено героїн у розмірі понад 45 кілограмів із оціночною вартістю 4 мільйони доларів. Було доведено, що протягом тривалого періоду часу дипломат таємно розповсюджував наркотичні засоби. Наступного дня уряд Гватемали відмовився від захисту посла та відсторонили його від виконання дипломатичних функцій місії.⁷¹

В Україні також існує практика контрабанди особами, які користуються дипломатичними привілеями та імунітетами. Так у лютому 2021 року двох співробітників посольства України в Польщі було затримано на кордоні при спробі вивезти на службовому авто із України до Польщі 140 000 доларів, 67 000 євро, 11 600 польських злотих, 16 кілограм золота, а також майже 9 тисяч блоків цигарок. Через це Міністерство закордонних справ України відкликала цих працівників.⁷²

24 квітня 2008 року в Сполучених Штатах стався інцидент, пов'язаний із потенційним шпигунством. Прес-аташе мексиканської дипломатичної місії Рафаель Кінтеро Куріель був викритий у крадіжці кишенькових персональних комп'ютерів BlackBerry з кімнати Білого дому, де того ж тижня відбулась зустріч мексиканської делегації з президентом США Джордж Бушем. Перш ніж співробітники служби безпеки його наздогнали, пан Кінтеро встиг дістатись до аеропорту. Заявляючи про дипломатичну особисту недоторканність та повернувши вкрадені пристрої, представник Мексики покинув державу перебування, та згодом був звільнений з дипломатичної служби за цей міжнародний інцидент.⁷³

⁷¹ Блищенко І.П. Дипломатическое право: Учеб. пособие. -2-е изд., испр. и доп. -М.: Высш. шк., 1990. -287 с. URL: <http://ex-jure.ru/law/news.php?newsid=412>

⁷² Співробітників посольства України в Польщі затримали за спробу вивезти валюту, золото і цигарки : Європейська правда. 01.30.2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/03/1/7120350/>

⁷³ Mexican Embassy: Official Fired After Getting Caught With White House BlackBerries 25.04.2008 FoxNews.com. URL: <https://web.archive.org/web/20130513091626/http://www.foxnews.com/story/0,2933,352378,00.html>

Як зазначалось, інструмент недоторканості дипломатичного представництва та резиденцій дипломатичних агентів є однією із ключових гарантій для акредитуючих держав на території іншої держави. Як було вказано, зміст цього імунітету полягає в забороні службовим особам держави перебування вступати в приміщення представництва та резиденції (будинки або ж їх частини), а також в обов'язку місцевої влади забезпечувати правопорядок для гарантії захисту таких приміщень шляхом вжиття усіх необхідних і достатніх заходів для захисту від вторгнення або нанесення збитку. Цей обов'язок держави перебування від утримання від вчинення дій та одночасно дотримання інших немає винятків, окрім як за отримання згоди глави дипломатичної місії.

Як зазначає Т. Лященко, в реаліях, за яких «питання недоторканості приміщень дипломатичних представництв не повно регламентоване Конвенцією 1961 року, є можливість для зловживань з боку представництва, що становить загрозу суспільству та порядкам держави перебування».⁷⁴ Зважаючи на важливість цього імунітету, випадки зловживання ним створюють суттєві загрози міжнародним правовідносинам.

17 квітня 1984 року в Лондоні під час демонстрації проти лівійського лідера Муаммара Каддафі було поранено 11 осіб і вбито офіцера поліції внаслідок обстрілу з приміщення посольства Лівії.⁷⁵ Оскільки відповідно до Віденської конвенції 1961 року, учасниками якої є Великобританія та Лівія, забороняє представникам приймаючої держави вступати на територію представництва, проводити обшуки тощо, це призвело до одинадцятиденної облоги приміщення посольства. Наслідком інциденту було видворення

⁷⁴ Лященко Т.М. Правовий статус дипломатичних представництв. Монографія. — К.: ПП Баришев К. В., 2008. — С. 58. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r165.pdf>

⁷⁵ 1984: Libyan embassy shots kill policewoman. BBC News. 17.04.1984. URL: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/17/newsid_2488000/2488369.stm

співробітників лівійського дипломатичного представництва з Великобританії та розірвання дипломатичних відносин між державами.⁷⁶

З приводу регулювання правовідносин в контексті недоторканності дипломатичних представництв та резиденцій, англійський правник А. Денза вважає, що вторгнення в дипломатичне представництво та резиденцію, за відсутності згоди глави цього представництва, є можливим та виправданим *ex post facto* (постфактум), у зв'язку із очевидним недотриманням дипломатичним представництвом та його співробітниками встановлених міжнародних норм⁷⁷. Зокрема, мається на увазі положення частини 3 статті 41 Конвенції 1961 року, а саме вимогу, за якої дипломатичне представництво має використовувати свої приміщення та засоби пересування виключно з метою, що безпосередньо пов'язана з його функціями. Вважаємо, що порушення недоторканності зі сторони приймаючої держави можуть мати місце за дотриманням одночасно двох умов: 1) наявність достатніх та обґрунтованих підстав стверджувати про зловживання з боку представників посилаючої держави та порушення фундаментальних прав людей; 2) в умовах невідкладної та крайньої необхідності, пов'язаною із захистом національних інтересів і захисту здоров'я та життя людей.

Дипломатичні представники в державі перебування мають обов'язок неухильно поважати мирні і дружні відносини держави з усіма іншими країнами та не втручатися в їхні правовідносини. Однак нерідко дипломатичні представники порушують цей принцип міжнародного права. Так, у жовтні 1960 року в пресі було опубліковано повідомлення про неоднозначну діяльність дипломатичних представництв США в Іспанії і деяких інших державах з вербування осіб для ведення підривної діяльності проти Куби. Як повідомлялось, американське посольство в Мадриді вербувало через свою

⁷⁶ Barnaby J. Feder. British break off Libyan relations over London siege. the New York Times. 23.04.1984. URL: <https://www.nytimes.com/1984/04/23/world/british-break-off-libyan-relations-over-london-siege.html>

⁷⁷ Denza E. Diplomatic Law. - N.Y., Ocean publications inc.1 ed. – 1976. – P. 267 – 268

агентуру колишніх військових льотчиків і направляло їх у спеціальні табори в країни Латинської Америки для підготовки для вторгнення на Кубу.⁷⁸

Зловживання недоторканністю дипломатичного представництва може також полягати у зберіганні предметів, заборонених законодавством держави перебування. Наприклад, наразі існує проблема організації внутрішньої охорони представництва. Так, частина 2 статті 22 Конвенції 1961 року зобов'язує державу перебування забезпечити безпеку та захист представництва акредитуючої держави. Проте, коли акредитуюча держава самостійно організовує захист свого дипломатичного представництва та забезпечує зброєю охорону⁷⁹, виникає можливість потенційного зловживання недоторканністю шляхом зберігання відповідної зброї, що не належить до функціоналу представництв.

У міжнародній практиці непоодинокими є випадки дипломатичного притулку. В науковій літературі це визначається поняттям «азильне право», – право держави надавати та право людини просити притулок⁸⁰. Такий дипломатичний притулок може бути надано як в приміщенні представництва, чи резиденції так і на борту військового судна та повітряних суден тощо⁸¹.

До прикладу, Великобританія, на відміну від загальносвітової практики, незалежно від політичних та інших поглядів, може надати притулок навіть особам, обвинуваченим у вчиненні кримінальних злочинів або засудженим за ними, а також особам, які дезертирували зі збройних сил, і військовим злочинцям⁸². Фактично, такі особи можуть переховуватись від відповідальності. Проблема полягає у тому, що частина 3 статті 41 Конвенції 1961 року в цілому не визнає приналежність дипломатичного притулку до «функцій дипломатичного представництва», а відповідно, такі заходи є зловживаннями

⁷⁸ Блищенко І.П. Дипломатическое право

⁷⁹ Кобилинська І.М. Правовий захист дипломатичних представництв та їх персоналу : Міжнародне право. Право і суспільство. № 2. – 2019. С. 241-248. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_2/44.pdf

⁸⁰ Киридон А.М. Велика українська енциклопедія : у 30 т. проф. А. М. Киридон (відп. ред.) та ін. — 2016. — Т. 1 : А — Акц. — 592 с.

⁸¹ Хоревич О.Ю. Институт дипломатического убежища в международном праве : Минск. 2013. С. 44-46

⁸² Содилов Ш.Д. Современные проблемы дипломатического убежища. 2018. URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/226456/>

недоторканністю представництва. Натомість в міжнародній практиці існує проблема регулювання надання дипломатичного притулку. Так, відповідно до п. б) ч. 1 статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН, *міжнародний звичай є доказом загальної практики, визнаної в якості правої норми*⁸³.

Надання дипломатичного притулку іноді зустрічається в державах Латинської Америки, що обґрунтовується якраз звичаєвим характером та наявністю чинних договорів, що регулюють інститут дипломатичних привілеїв та імунітетів. Прикладом використання дипломатичного представництва не за його функціональним призначенням, а саме для цілей переховування осіб є інциденти із Джуліані Ассанжем. Перший випадок був у 2012 році, коли австралієць сховався в посольстві Еквадору в Великобританії через можливий арешт за європейським ордером, виданим Швецією, у справі про зґвалтування у 2010 році. Підставою для другого інциденту була пов'язана із професійною діяльністю в якості журналіста та засновника веб-сайту «Wikileaks». У 2010 року на сайті було опубліковано матеріали фіксації атак збройних сил Сполучених Штатів в Багдаді у 2007 році, внаслідок чого загинули мирні жителі. А у 2011 році в результаті витоку інформації та її публікації на сайті у відкритому доступі опинились усі дипломатичні депеші та інші засекречені документи США про операції в Іраку та Афганістані.⁸⁴ Сполученим Штатам було відмовлено в екстрадиції Джуліана Ассанжа для притягнення до кримінальної відповідальності, а також вступити в дипломатичне представництво Еквадору задля арешту⁸⁵. Лише у квітні 2019 південноамериканська держава позбавила пана Ассанджа дипломатичного притулку, після чого його було заарештовано британською поліцією.⁸⁶ 4 січня 2021 року Вестмінстерським магістерським судом Великобританії було

⁸³ Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010

⁸⁴ Маттіас фон Гайн, Володимир Медяний Засновник WikiLeaks Джуліан Ассанж - герой чи злочинець? : Deutsche Welle. 04.01.2021. URL: <https://p.dw.com/p/3nUXq>

⁸⁵ Чернявський А.Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві : Альманах міжнародного права. В. 5. – 2014. С. 57. URL: http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1038/1/Cherniavskiy_The%20institute.pdf

⁸⁶ Світлана Кореновська. У Лондоні заарештували засновника Wikileaks Джуліана Ассанжа : Deutsche Welle. 11.04.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3Gbhr>

повторно відмовлено США у справі про екстрадицію через потенційну загрозу життю Ассанджа⁸⁷.

Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй у рішенні від 27 листопада 1950 року вказав, що надання дипломатичного притулку є зловживанням недоторканністю представництва та втручанням у справи держави перебування⁸⁸.

Історично склалось, що послам та представникам посилаючої країни надавались податкові та митні переваги на час їх перебування за кордоном. Зважаючи на це окремим видом зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами є фінансові зловживання.

Відповідно до статті 34 Конвенції 1961 року дипломати звільняються від більшості податків, зборів та мит за винятком окреслених в статті винятків. Так, наприклад, є спірним приналежність зборів на в'їзд та користування дорогами в містах до винятку пункту е) збори на конкретні види обслуговування. У 2006 році посольство Об'єднаних Арабських Еміратів уклало угоду із муніципальною компанією по управлінню транспортною системою Лондона Transport for London чим погодилося сплатити накопичені неоплачені штрафи у розмірі майже 100 000 фунтів стерлінгів за період 2003-2006 роки. Щодо цього тодішній мер Лондона Кен Лівінгстон зазначив, що посольства іноземних держав, які порушують закони держави перебування та зловживають дипломатичним імунітетом для ухилення від обвинувачень, хоч і користуються зменшенням завантаженості доріг, але не сплачують за це.⁸⁹

На практиці поширеним є зловживання, пов'язані із несплатною орендних платежів за офісні, житлові приміщення тощо. Проблема полягає у тому, що кредитори не можуть ефективно позиватись до суду, вступити в приміщення представництва та резиденції для виселення з огляду на

⁸⁷ Микола Кондратенко. Британський суд відмовив США в екстрадиції Джуліана Ассанжа : Deutsche Welle. 04.01.2021. URL: <https://p.dw.com/p/3nUbe>

⁸⁸ Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948-1991 С. 21-22. URL: https://legal.un.org/icsummaries/documents/russian/st_leg_serf1.pdf

⁸⁹ Embassy to pay congestion charge : BBC News. 06.04.2006. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/london/4881442.stm

дипломатичні імунітети. Такий випадок стався із представниками Республіки Заїр в США, які не сплачували оренду плати приватному власнику на суму 400 000 доларів. Окружний суд, погодившись із заявою Державного департаменту США, став на захист порушників через їх дипломатичних імунітет.⁹⁰

Також існує можливість зловживання фіскальними привілеями дипломатичного представництва, що передбачаються статтею 23 Конвенції 1961 року, у вигляді укладення фіктивних договорів та проведення платежів для уникнення оподаткування в державі перебування.⁹¹ Підставою є положення, передбачене у частині 2 цієї статті, згідно з яким звільнення від оподаткування не поширюється на осіб, що уклали контракт із главою місії або з акредитуючою державою. Тому із цієї причини в контрактах зазвичай передбачається, що за будь-які платежі і збори, які пов'язані з резиденцією та місією, відповідає глава місії або акредитуюча держава.

Незважаючи на пряму заборону статті 42 Конвенції 1961 року на ведення комерційної діяльності в особистих цілях дипломатичними агентами, існує ризик ведення такої діяльності із використанням особистих фіскальних привілеїв. Одним із можливих шляхів використання фіскальних привілеїв не а призначенням є відмивання коштів. Прикладом є кримінальна справа *United States v. Al Sharaf*, порушена урядом 5 березня 2015 року в окружному суді Сполучених Штатів, округ Колумбія. Аль Шараф була фінансовим аташе, призначеним для ведення фінансів Управління охорони здоров'я Кувейту в США. Обвинувачення полягало в тому, що Аль Шараф порушила законодавство США шляхом змови з метою відмивання коштів. Суд ухвалив рішення на користь сторони обвинувачення та вказав, що, оскільки відповідач займався комерційною діяльністю, яка відрізнялася від її офіційних функцій як

⁹⁰ Chandni Jhunjhunwala. The Untouchables: Is Diplomatic Immunity Going Too Far? 10.01.2021. URL: <https://www.msn.com/en-us/lifestyle/lifestyle-buzz/the-untouchables-is-diplomatic-immunity-going-too-far/ar-BB1fug6C>

⁹¹ Rakhmanov S. Legal frameworks and relevant problems of application of privileges and immunities of representative offices of states under international organizations : Journal of Law Research. 2018. – с. 80-89. URL: <https://portal.research.lu.se/portal/files/64965682/.pdf>

члена місії, то імунітет не перешкоджає судовому розгляду за вчинений злочин.⁹²

Проблема протиправного використання імунітету дипломатичних представників з метою уникнення зобов'язань щодо сплати аліментів набула широкого огласу, що четверта Всесвітня конференція ООН з питань жінок у Пекіні в 1995 році взяла до уваги цю проблему. Як результат, у вересні 1995 року керівник управління ООН з правових питань заявив, що дипломати мають морально-правовий обов'язок брати на себе хоча б якусь особисту відповідальність у сімейних суперечках.⁹³

Дипломатичні привілеї в сфері зайнятості населення та трудового права також є одним із об'єктів зловживання. В Сполучених Штатах Америки в період 2000-2008 роки 42 домашніх працівника повідомили, що постраждали від зловживань з боку іноземних дипломатів, які користуються дипломатичною недоторканністю.⁹⁴

Інциденти виникають, зокрема, коли дипломатичний персонал звинувачується в жорстокій поведінці по відношенню до працівників, яких наймають на посади, що потребують знання місцевого законодавства, порядків, звичаїв тощо. В таких випадках працівники можуть знаходитись в правовій невизначеності, оскільки порушуються вимоги трудового законодавства.⁹⁵ Працівники-мігранти, які працюють в якості домашньої прислуги, більшість з яких складають жінки і дівчата, є вразливою групою осіб перед насильством і наругою. Конвенція № 189 Міжнародної організації праці про гідну працю

⁹² United States v. Al Sharaf, 183 F. Supp. 3d 45 (D.D.C.2016). URL: <https://casetext.com/case/united-states-v-al-sharaf-3>

⁹³ Чи є дипломатичний імунітет «ліцензією на вбивство?». 02.09.2019. URL: <https://www.greelane.com/uk/%D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8/%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C/diplomatic-immunity-definition-4153374>

⁹⁴ United States Government Accountability Office, U.S. Government's Efforts to Address Alleged Abuse of Household Workers by Foreign Diplomats with Immunity Could Be Strengthened, Report to the Subcommittee on Human Rights and the Law, Committee on the Judiciary, U.S. Senate (July 2008). URL: <https://www.gao.gov/products/gao-08-892>

⁹⁵ ACLU: Abused Domestic Workers of Diplomats Seek Justice From International Commission. Commondreams.org. 15.11.2007. URL: <https://web.archive.org/web/20110910141714/http://www.commondreams.org/cgi-bin/newsprint.cgi?file=%2Fnews2007%2F1115-01.htm>

домашніх працівників чітко визнає домашню роботу в якості праці.⁹⁶ Разом з тим у багатьох країнах домашній персонал не визнається як «працівники», а тому не захищається трудовим законодавством. В результаті такі особи не мають ніяких трудових прав, щорічної відпустки, нормованого робочого часу та мінімальної заробітної плати. Особам, які працюють в якості домашнього персоналу, важко відстоювати свої права в умовах, коли їх робота часто визнається неформальною і не регулюється законодавством. Разом з тим, проблема полягає в тому, що, якщо, роботодавець має дипломатичний імунітет, то становище домашнього працівника стає ще більш вразливим, з огляду на можливу наявність імунітету дипломатичного представника від кримінального переслідування та цивільних позовів. Наслідками завчасно вірогідного уникнення відповідальності через імунітети або прогалини в законодавстві держави перебування можуть бути торгівля людьми, експлуатація людської праці та нехтуваннями базисними принципами праці або умов цивільно-правового договору. Через зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами, домашній персонал, фактично, позбавляється доступу до правосуддя, не отримує компенсацію за завдану матеріальну та моральну шкоду тощо.

У 2010 році Американська спілка захисту громадянських свобод у справі *Swarna v. Al-Awadi* про жорстоку поведінку кувейтського дипломата в США з домашнім працівником стверджувала, що використання праці людьми є діяльністю, що здійснюється з метою отримання власної вигоди, яка виходить за рамки офіційних функцій дипломата, а тому імунітет від юрисдикції держави перебування не має застосовуватись. Та дійсно, Апеляційний суд постановив, що Al-Awadi не мав дипломатичного імунітету в цій ситуації, оскільки: хоч і частина 2 статті 39 Віденської конвенції 1961 року передбачає імунітет для колишніх дипломатів, який обмежується діями, вчиненими при виконанні

⁹⁶ Конвенція про гідну працю домашніх працівників (фрілансерів) : МОП. 16.06.2011. № 189. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_530

функцій в якості члена місії, але працевлаштування та правовідносини із працівником не належать до «офіційних функцій».⁹⁷

Окремою складовою проблеми зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами є теоретичне питання статусу членів родини дипломатичного агента. Питання полягає в тому, хто є «членами сім'ї», які відповідно до статті 37 Віденської конвенції 1961 року користуються привілеями та імунітетами, оскільки в самій Конвенції не міститься дефініції та переліку осіб. Це пов'язано з тим, що комісія міжнародного права, яка займалась розробкою тексту акту спеціально не встановлювала межі цього поняття зважаючи на різне правове регулювання цієї групи осіб.⁹⁸ Виходячи з формулювання критерію «живуть разом з ним» для членів сім'ї дипломата, можуть створюватись умови, за яких отримати статус на користування привілеями та імунітетами може навіть далекий родич або особа, яку видають за родича.

2.3. Правові засоби боротьби із зловживанням дипломатичними привілеями та імунітетами

У 2004 році уряд Великобританії опублікував дані по злочинам, що були скоєні дипломатичним представниками в період з 1999 по 2004 роки. Статистика нараховує 122 тяжких порушень законодавства, але уряд так і не зміг притягнути до відповідальності винних через встановленні міжнародним правом обмеженнями.⁹⁹ У зв'язку з такими проблемними ситуаціями постає питання відповідальності осіб, що зловживають такими привілеями та імунітетами. Особливість правового регулювання таких інструментів дипломатичного права полягає у тому, що суб'єкти, що користуються наданими

⁹⁷ U.S. Appeals Court Affirms Kuwait Immunity, Rejects Ex-Diplomat Immunity, in Abuse of Domestic Worker Case. 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20140720025615/http://diplomaticlaw.com/blog/2010/10/u-s-appeals-court-affirms-kuwait-immunity-rejects-ex-diplomat-immunity-in-abuse-of-domestic-worker-case/>

⁹⁸ Сіваш О.М. Статус членів родини дипломатичного агента за Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1969 р. Юридичний науковий електронний журнал, 2020, № 8, С. 4. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/131.pdf

⁹⁹ Subramanian S.R.: Abuse of Diplomatic Privileges and the Balance between Immunities and the Duty to Respect the Local Laws and Regulations under the Vienna Conventions: The Recent Indian Experience : The Chinese Journal of Global Governance. - 2017. - с. 182-233. URL: https://brill.com/view/journals/cjgg/3/2/article-p182_182.xml?language=en&body=fullHtml-29622

правами, хоч і мають певний захист від юрисдикції держави перебування, але не звільняються від юрисдикції акредитуючої держави з огляну на положення частини 4 статті 31 Віденської конвенції 1961 року.

Дипломатичні представництва та особи, які наділені додатковими правами та гарантіями, діють від імені конкретної держави та згідно з принципом екстериторіальності вилучаються з-під сфери правового регулювання приймаючої держави в окресленому колі питань. Зважаючи на це, притягувати до відповідальності, за загальним правилом, може лише акредитуюча держава, а тому міжнародним, національним та звичаєвим правом передбачаються спеціальні можливості для держави перебування задля захисту своїх інтересів та інтересів своїх громадян, а саме:

- **нота протесту.** Дипломатичне листування є одним з інструментів комунікації між державами та має формальний характер. Таке листування може стосуватись різних елементів правовідносин: від вірчих грамот – листів, за використанням яких призначаються послы в іноземних державах, аж до листів про відзив, за яким ініціюючою державою повідомляється іншій державі про відкликання свого посла. Нотою є офіційне звернення однієї держави до іншої з вимогою про вчинення певних дій або утримання від них. У випадку порушення положень міжнародного права, прояву неповаги до законів, порядків держави перебування та зловживання привілеями та імунітетами, держава може звернутись із нотою протесту до акредитуючої держави, до прикладу, із:

а) вимогою про відмову акредитуючої держави від імунітету від юрисдикції чітко визначених дипломатичних агентів або інших осіб, що користуються такими перевагами, відповідно до статті 32 Конвенції 1961 року. У випадках, коли такі особи покинули державу перебування, то додатково може вимагатись їх екстрадиція до держави, чиї національні інтереси були порушені шляхом зловживанням наданими гарантіями. Така вимога пов'язана з тим, що позбавити імунітету може виключно акредитуюча держава. На підтримання

цього, таке положення відтворено в правовій системі Німеччини, де у статті 18 федерального Закону «Про загальні суди» про вказано, що німецькі суди не наділені юрисдикцію по відношенню до членів дипломатичних місій, членів їх сімей та приватних працівників, а тому такі справи не можуть бути предметом судового спору.¹⁰⁰ За виключними випадками, таких як дезертирство, дипломатичні представники не можуть самостійно відмовлятися від наданих привілеїв та імунітетів. Відповідні особи мають імунітет від юрисдикції місцевих судів, натомість не звільняються від матеріального права, тобто імунітету може бути позбавлено, після чого може застосовуватись місцеве законодавство.

У 1985 році лондонська поліція заарештувала чоловіка, який мав при собі два кілограми героїну, які він взяв у будинку, де поліція, провівши обшук, знайшла ще. При затриманні особа заявила про особисту недоторканність та приналежність до місії Замбії як третій секретар. Після ідентифікації особи та верифікації статусу, поліція її звільнила. Проте через вагомні підстави вважати, що дипломатичний представник займається контрабандою наркотичних засобів із використанням дипломатичної пошти, Міністерство закордонних справ Англії звернулось до місії Замбії з вимогою щодо відмови від юрисдикційного імунітету третього секретаря. В результаті цьому співробітнику місії було відмовлено в користуванні імунітетом та притягнуто до відповідальності за правом Великобританії. Президент Замбії Кеннет Каунда у своєму листі мотивував це рішення тим, що дипломатичний імунітет ніколи не був призначений для запобігання розслідуванню тяжких злочинів.¹⁰¹

Також безпрецедентний на той час випадок був у 1997 році. Георгій Махарадзе, дипломат в Сполучених Штатах Америки від Республіки Грузії, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння на смерть збив 16-річну дівчину в Вашингтоні, штаті Колумбія. Через широкий оглас в засобах масової інформації Грузія відмовилася від імунітету свого посла. Як наслідок,

¹⁰⁰ Courts constitution Act of German 12.09.1950 in the version published on 09.05.1975, as most recently amended from 17.12.2008. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html

¹⁰¹ McClanahan G.V. Diplomatic Immunity. Principles, Practices, Problems. – N.Y., 1989. – P. 155.

дипломата було засуджено за вбивство на сім років позбавлення волі. Він провів три роки у в'язниці в США, перш ніж його було передано до Грузії.¹⁰²

б) вимогою до акредитуючої держави вжити необхідних заходів щодо притягнення до відповідальності винної особи. Прикладом таких заходів є вимога щодо притягнення до відповідальності правопорушників в місцевих судах акредитуючої держави. Може вимагатись як наслідок невдалої спроби домогтись від посилаючої держави відмовитись від імунітету свого представника. Це пов'язано з тим, що на території власної держави дипломат не має імунітетів, оскільки вони застосовуються під час перебування на території іноземної держави.

Зважаючи на вищевказані можливості, вирішальне слово в конфлікті залишається за державою, від імені якої діють особи.

- **оголошення особи «persona non grata».** У статті 9 Конвенція 1961 року передбачається інструмент оголошення особи «persona non grata», що означає, що держава перебування може у будь-який час повідомити акредитуючу державу про те, що глава представництва або будь-який з членів дипломатичного персоналу представництва є небажаною та неприйнятною особою. Підставами вжиття таких заходів є різноманітні дії, що пов'язані з поведінкою дипломатичних представників, як:

а) прояви неповаги до законів, порядків і правил, встановлених у державі перебування;

б) негативне втручання в внутрішні справи державі перебування. У 2010 році президент Венесуели оголосив посла Сполучених Штатів небажаною особою через критичні заяви на адресу уряду Венесуели, звинувачуючи в співпраці з терористичними угрупованнями.

с) зловживання дипломатичними привілеями й імунітетами. У 2009 році Російська Федерація оголосила фінського дипломата persona non grata через те, що останній, використовуючи недоторканність засобів пересування,

¹⁰² Герфанова Е.И. Уголовно - правовой иммунитет дипломатического агента : Вестник ВУиТ. 2018. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovno-pravovoy-immunitet-diplomaticheskogo-agenta>

незаконно в багажнику вивіз свого сина з Росії без дозволу матері (громадянки Росії).¹⁰³

д) публічне висвітлення думок та опублікування заяв, які трактуються як політично безтактні чи образливі для приймаючої держави;

е) вчинення діянь, передбачених кримінальним законодавством держави перебування.

Особливістю є те, що на державі перебування не лежить обов'язок мотивувати своє рішення. Як наслідок такого оголошення, коли відповідна особа вже на території держави перебування, акредитує держава має відкликати таку особу або ж припинити її функції в представництві. На небажаних особах лежить встановлюється обов'язок покинути державу перебування в найкоротші строки. Практикою вироблено строк до 48-72 годин, за якого особи мають покинути державу перебування.¹⁰⁴ А коли така особа продовжує без поважних причин перебувати в державі перебування та ігнорувати рішення останньої, то така особа втрачає свій особливий статус та прирівнюється до приватної особи-іноземця, а відповідно втрачають дію дипломатичні привілеї та імунітети, якими користувалась така особа. Ця процедура має назву *dismissal*¹⁰⁵. Фактично, держави частіше використовують цей елемент в якості погрози застосування цієї процедури.

Варто зауважити, що вжиття таких заходів є суверенним правом держави перебування. Оголошення особи «*persona non grata*» є заходом персонального характеру та не тягне за собою автоматичного припинення дипломатичних відносин між державами.

Враховуючи напружену світову ситуацію в 2021 році, в квітні відбулась черга обміну заяв про оголошення представників іноземних держав *persona non grata*. Нерідко підставою для оголошення особи *persona non grata* є звинувачення в шпигунстві шляхом зловживання дипломатичними привілеями

¹⁰³ Россия объявила финского дипломата персоной нон-грата : Liga.net. 08.06.2009. URL: <https://news.liga.net/amp/world/news/rossiya-obyavila-finskogo-diplomata-personoy-non-grata>

¹⁰⁴ Moutzouris Maria. Sending and receiving: immunity sought by diplomats committing criminal offences : Rhodes University. 2009 . URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/145055084.pdf>

¹⁰⁵ Большая российская энциклопедия. 2016. URL: https://w.histrf.ru/articles/article/show/piersona_non_grata

та імунитетами, а саме використання їх не за функціональним призначенням. Проте найчастіше приводом до використання такого радикального інструменту є певні політичні мотиви.

- **пред'явлення цивільних та адміністративних позовів.**

Відповідно до статті 31 Конвенції дипломатичним агентам та іншим особам, що користуються дипломатичними привілеями та імунитетами, гарантується абсолютний імунітет від кримінальної юрисдикції держави перебування. На противагу, імунітети від цивільної та адміністративної юрисдикції, як зазначалось, не є абсолютними. Винятки, передбачені Конвенцією, включають:

а) майнові позови, які стосуються приватного нерухомого майна, що знаходиться на території держави перебування, якщо тільки особа не володіє ним від імені акредитууючої держави для цілей представництва. При цьому використання нерухомого майна в якості житла дипломатичного агента і членів його сім'ї не є використанням майна «для цілей представництва». Тобто імунітет від цивільної юрисдикції не поширюватиметься на спори щодо відшкодування простроченої орендної плати;

б) позови щодо спадкування, в яких дипломатичний агент виступає в якості виконавця заповіту, піклувальника над спадковим майном, спадкоємця як приватна особа, а не від імені акредитууючої держави;

с) позови, щодо будь-якої професійної або комерційної діяльності, яка здійснюється дипломатичним агентом в державі перебування за межами своїх офіційних функцій.

Позивачем в таких справах може бути як держава перебування, так і фізичні та юридичні особи.

Попереджуючи можливість зловживання, існує право особи, до якої пред'явлено цивільний позов особою, яка користується дипломатичним імунітетом, заявити зустрічний позов. Таким чином, дипломатичний представник ініціюючи порушення цивільної справи в суді втрачає право посилається на імунітет щодо зустрічних позовів, що безпосередньо пов'язані з основним позовом. При цьому, необхідно враховувати, що така відмова від

іmunітету від юрисдикції не означає скасування іmunітету щодо виконання рішення. Для виконання відповідного рішення в цивільній або адміністративній справі необхідно отримати особливу відмову від іmunітету.

2.4 Можливі шляхи мінімізації зловживання дипломатичними привілеями та іmunітетами

Віденська конвенція про дипломатичні зносини була прийнята півстоліття тому. За цей час у світі та у відбулась значна кількість змін, що відрізняє сучасні правовідносини та від тих, які були на момент узгодження положень конвенції. Не винятком є зміни у дипломатичній практиці: спостерігається суттєве збільшення кількості дипломатичних представництв, їхнього персоналу та інших осіб, які користуються привілеями та іmunітетами; розширення квот; розширення кола фахівців у складі дипломатичних місій, які за свої статусом не є професійними дипломатичними агентами; створення допоміжних органів при дипломатичних представництвах, які прямо не відносяться до представницьких функцій посольств; поява нових способів та засобів комунікації та пересилання дипломатичної пошти. Вказана прогалина в правовому регулюванні сучасних правовідносин є потенційним джерелом конфліктних ситуацій у відносинах між державами.

Разом з тим, зважаючи на глобальний характер проблеми зловживання дипломатичними привілеями та іmunітетами, існує питання пошуку та впровадження шляхів за допомогою яких можливо буде мінімізувати кількість дипломатичних зловживань та зменшити їх негативні наслідки.

Дискусійним є існування таких гарантій та переваг, якими користуються дипломатичні установи та офіційні представники, оскільки постає питання про їх відповідність основоположним демократичним принципам рівноправності та недопущення проявам дискримінації. В суспільстві та науковому колі панують

ідеї щодо необхідності максимального звуження обсягу дипломатичних привілеїв та імунітетів як за обсягом, так і за суб'єктами, які ним користуються. Руднев В.І. вказує, що такі інструменти закріплюють певну нерівність, яка виявляється при притягненні осіб до юридичної відповідальності, та відступає від основоположних положень про правову рівність, що є неприпустимим.¹⁰⁶ Натомість на думку Малька А.В. привілеї та імунітети не порушують принципу правової рівності, оскільки він характеризує конституційний статус особи, тобто статус людини як громадянина, члена суспільства, та не враховує відмінностей у юридичному становищі суб'єктів.¹⁰⁷ На підтвердження цього Європейський суд з прав людини враховуючі основоположні принципи зазначає, що відмінність у тих чи інших діях не завжди призводить до дискримінації, а державна влада користується певною свободою в оцінці того, чи допустимий різний підхід стосовно деяких груп. Згідно з виробленою практикою ЄСПЛ підходами оцінки допустимості відмінностей для конкретних осіб або груп при застосуванні привілеїв та імунітетів включає: а) наявність належного обґрунтування об'єктивності і розумності сприятливішого ставлення до осіб, які наділяються додатковими перевагами; б) розумна відповідність між застосовними інструментами та поставленою метою.¹⁰⁸ Зважаючи на вказане впливає, що надання дипломатичних привілеїв та імунітетів для окремих категорій суб'єктів, із дотриманням критеріїв обґрунтованості та розумності, не є таким, що суперечить фундаментальним принципам рівноправ'я та недопущення дискримінації.

Тобто розглядаючи питання існування та використання дипломатичних привілеїв та імунітетів необхідно враховувати принцип пропорційності та балансу інтересів. З одного боку, привілеї та імунітети хоч і є об'єктом зловживань в боку відповідальних суб'єктів-носіїв, проте, з іншого боку, вони

¹⁰⁶ Руднев В. И. Иммуниеты от уголовного преследования : Журнал российского права. – 1998. – № 7. – С. 36-41

¹⁰⁷ Малько А. В. Иммуниеты в праве: общетеоретические проблемы : Вестник Волжского университета. Тольятти, 1999. №6. С. 17.

¹⁰⁸ Щериця С.І. Дія кримінального процесуального закону щодо спеціальної категорії осіб, які користуються правом дипломатичної недоторканності в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. № 1/2017. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/48.pdf

служують невід'ємною складовою дипломатичного права, оскільки є запобіжниками тиску одних держав на інших через офіційних представників останніх.

Як казав прес-секретар Міністерства закордонних справ Великобританії у 2004 році: «Британія не може в односторонньому порядку змінити положення Віденської конвенції».¹⁰⁹ Та дійсно, у сьогоденних реаліях політичного протистояння між державами в світі внесення змін у вже встановлену практику не вбачається реальним. Звужуючи зміст та обсяг дипломатичних привілеїв та імунітетів на міжнародному рівні шляхом оновлення Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, вбачається поява нових можливостей вчинення недружніх дій державами та ескалації вже існуючих міждержавних конфліктів та їх радикалізація.

Натомість положення Віденської конвенції 1961 року не забороняють та, навпаки, заохочують держави врегульовувати ті чи інші правовідносини на національному рівні та на рівні міждержавних угод. Звернення до таких способів держав без міждержавних конфліктів (наприклад, угоди між Україна-Канада, в межах Європейської економічної зони) є цілком можливим для досягнення цілей мінімізації зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами.

На національному рівні багатьох держав існують свої особливості правового регулювання дипломатичних привілеїв та імунітетів, які ґрунтуються на положеннях Конвенції 1961 року. До прикладу, наприкінці 2017 року в Узбекистані, з метою боротьби із зловживаннями такими перевагами, було скасовано дипломатичний імунітет за порушення правил дорожнього руху¹¹⁰. Відповідно, суди отримали право застосовувати до осіб, які користуються

¹⁰⁹ Британія приоткрыла другую сторону жизни иностранных дипломатов: убийства, изнасилования, нападения. 18.06.2006. URL: <https://obzor.city/article/89742>

¹¹⁰ О внесении изменений и дополнений в Инструкцию о применении мер административной ответственности к сотрудникам дипломатических представительств и консульских учреждений иностранных государств, а также приравненных к ним организаций, аккредитованных в Республике Узбекистан, за нарушение правил дорожного движения : Постановление Министерства иностранных дел Республики Узбекистан, Министерства внутренних дел Республики Узбекистан и Верховного суда Республики Узбекистан от 31 декабря 2017 года. URL: <https://lex.uz/docs/3526868>

дипломатичними привілеями та імунітетами, адміністративні заходи за порушення правил без згоди дипломатичного представництва.

Крім національних заходів протидії зловживанням та притягнення винних осіб до відповідальності, існують погляди та ініціативи щодо реформування інституту дипломатичних привілеїв та імунітетів. Відповідно до поглядів адвоката Джеффри Робінсона, дипломатична недоторканність мала сенс в часи Холодної війни, коли дипломати дійсно працювали в ворожому колі, проте на сьогодні ця система застаріла. Пан Робінсон небезпідставно вважає, що дипломатичний імунітет від юрисдикції, що передбачений Конвенцією 1961 року, має бути звужено. Так, пропонується обмежити такі переваги імунітетом від кримінальної юрисдикції, а також адміністративної юрисдикції в частині порушення правил дорожнього руху, для усіх суб'єктів-носіїв¹¹¹.

Недоторканність приміщень має на меті створення можливості його співробітника здійснювати свої дипломатичні обов'язки без будь-якого втручання. Жоден дипломат не має законного права приховувати від правосуддя чи спеціальних служб держави перебування осіб, стосовно яких у нього немає ніяких юридичних підстав.¹¹² Тому для мінімізації зловживання недоторканністю приміщень дипломатичних представництв та приватних резиденцій, доцільним є звужити зміст таких імунітетів, а саме дозволити в окремих випадках допуск представників держави перебування в приміщення представництва та резиденцію. Тобто обов'язкова згода глави представництва, яка передбачається частиною 1 статті 22 Конвенції 1961 року, не має бути виключною підставою у випадках, коли існують «серйозні», достатні та обґрунтовані підстави вважати, що на території представництва, резиденції знаходиться майно, яке є доказом злочинного діяння, або громадяни держави перебування, які переховуються від правосуддя. Щодо концепції самооборони дипломатичних приміщень, то юридичний радник Міністерства закордонних

¹¹¹ Не пора ли упразднить дипломатический иммунитет? : BBC NEWS. 30.03.2016 URL: https://www.bbc.com/russian/uk/2016/03/160330_diplomatic_immunity

¹¹² Винокуров В. Дипломатия и разведка как средства осуществления внешней политики государства. Общее и особенное: Монография. М, 2013. 300 с.

справ і у справах Співдружності націй Великої Британії, Джон Фріленд, стверджував, що «самозахист застосовується не лише до дій, що здійснюються безпосередньо проти держави, але і до дій, спрямованих проти громадян цієї держави». Тобто мається на увазі виправдовування вступу служб безпеки держави перебування на території дипломатичних приміщень при серйозній загрозі чи небезпеці щодо добробуту держави перебування або її громадян.¹¹³ Вторгнення може бути реалізоване тільки після надсилання офіційного запиту до глави представництва з вимогою про вчинення конкретних дій (наприклад, про видачу осіб, що переховуються) та залученням третіх осіб осіб-гарантів-представників інших держав задля дотримання принципу балансу інтересів. Також підтримуючи думку В. Баліцького вважаємо, що, якщо глава дипломатичного представництва відмовляється видати осіб, стосовно яких є серйозні підстави для затримання, або ігнорує такі звернення, приміщення представництва може бути оточене службами безпеки держави перебування, аби не допустити втечі осіб.¹¹⁴

Конвенція 1961 року містить оціночні поняття, що зумовлює додаткові можливості для зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами для осіб, що користуються такими перевагами, а для службових осіб потерпілої держави – додаткові можливості нехтування такими перевагами або ж, навпаки, сприянню зловживанням.¹¹⁵ Тож, доцільним є тлумачення поняття «*серйозні підстави вважати*», яке щонайменше відіграє важливу роль в інструментах недоторканності дипломатичного представництва та приватних резиденцій, засобів пересування, а також імунітету дипломатичної пошти та митних привілеїв тощо. На нашу думку, такий критерій має бути деталізованим на рівні

¹¹³ Jonathan Brown, 'Diplomatic Immunity: State Practice under the Vienna Convention on Diplomatic Relations', International and Comparative Law Quarterly, Vol 37, 1988 pp86 : Процитовано з: Maria Anastasiou. Diplomatic immunity: Why and how is diplomatic immunity abused? What factors influence the countermeasures the abused might be able to take?. URL: https://www.academia.edu/5667769/Diplomatic_immunity_final

¹¹⁴ Баліцький В'ячеслав. Міжнародне право як нормативна основа дипломатичної діяльності : Наукові записки Інститут законодавства Верховної Ради України. 6/2018. с. 58-65. URL: <file:///C:/Users/userpc/Downloads/1645-Article%20Text-2941-1-10-20190103.pdf>

¹¹⁵ Matthias Herdegen. The Abuse of Diplomatic Privileges and Countermeasures not Covered by the Vienna Convention on Diplomatic Relations. Heidelberg Journal of International Law. 1986. URL: https://www.zaoerv.de/46_1986/46_1986_4_a_734_757.pdf

рекомендацій державам-учасникам та застосовуватись в комплексі з додатковими ідентифікаторами, що вказують на можливе зловживання.

Як зазначалось, від зловживань дипломатичними привілеями та імунітетами нерідко страждають домашні працівники співробітників представництва. Враховуючи відмінності в правовому регулюванні сфери зайнятості домашніх працівників в різних національних системах, можливі шляхи мінімізації зловживань привілеями та імунітетами також вбачаються в внесеннях змін/доповнень у законодавства держав та/або укладення двосторонніх чи багатосторонніх міжнародних угод.

Корисним в цьому контексті є досвід Бельгії. У 2009 в Бельгії було опубліковано циркулярну ноту по здійсненню міждисциплінарної співпраці жертв торгівлі людьми та/або деяких особливо тяжких форм торгівлі людьми, де нагадується про необхідність дотримання умов користування дипломатичними привілеями та імунітетами, пов'язаними з домашніми працівниками. Передбачаються окремі заходи при трудових чи цивільно-правових відносинах з найманою особою, які включають вимогу особистої зустрічі з домашнім працівником, коли він/вона отримують візу, надання працівникові необхідної інформації, надання працівникові робочого контракту, підписаного обома сторонами, проведення щорічної бесіди при продовженні візи з тим, щоб дати працівникові можливість повідомити про можливі випадки експлуатації чи зловживань, а також вимога про покриття витрат на повернення після закінчення контракту.¹¹⁶

Як зазначає Елізабет Тіхі-Філсбергер, яка є національним координатором по боротьбі з торгівлею людьми в Австрії, Міністерством закордонних справ Австрії встановлюються додаткові заходи для забезпечення захисту домашніх працівників співробітників дипломатичних представництв. Так, коли дипломат звертається за отриманням візи для свого майбутнього домашнього працівника,

¹¹⁶ Circular Note № 26472 on Domestiques Privés. Belgian Federal Foreign Office, 2009 процитовано з: Unprotected Work, Invisible Exploitation : Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude : Organization for Security and Co-operation in Europe. 28.02.2011. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/75804.pdf>

він має надати пакет документів на перевірку міністерству. Серед списку документів є: договір найму; план резиденції з зазначенням приміщенням, яке виділене для працівника; копія договору оренди; страховий поліс на поїздку та копія листа-зобов'язання. Окрім цього, міністерство може в будь-який час вимагати надати докази про виплату заробітної плати працівнику приватного домогосподарства. Недотримання хоча б одної з вимог призводить до відмови у візі та може бути підставою для ініціювання заходів впливу на дипломатичних представників аж до оголошення такої особи *persona non grata*.¹¹⁷

* * *

Дипломатичні привілеї та імунітети є важливою категорією дипломатичного права, які найбільш повно представлені у Віденській конвенції про дипломатичні зносини 1961 року. Такі додаткові переваги спрямовані на гарантування ефективного та безпечного виконання дипломатичним представництвом та його персоналом покладених функцій у відповідності до норм міжнародного права та національного права держави перебування. Таким чином, дипломатичні привілеї та імунітети надаються не для того, аби ігнорувати закони, правила та звичаї держави перебування. Незважаючи на це, ці інструменти нерідко є об'єктом зловживань особами, які ними користуються.

Серед основних видів неправомірного використання наданих переваг та гарантій можна виокремити: зловживання особистою недоторканністю та недоторканністю дипломатичних приміщень, транспортних засобів, пошти тощо, імунітетами від кримінальної, адміністративної та цивільної юрисдикцій держави перебування. Найбільш поширеними прикладами таких зловживань, що розглядаються у цій роботі, є: порушення правил дорожнього руху; злочини проти життя та здоров'я людей; контрабанда; шпигунство; переховування осіб та ухилення від виконання фінансових зобов'язань.

¹¹⁷ Unprotected Work, Invisible Exploitation : Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude : Organization for Security and Co-operation in Europe. 28.02.2011. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/75804.pdf>

Серед засобів боротьби держави перебування із зловживанням дипломатичними привілеями та імунітети з боку представників акредитуючої держави виокремлюють: 1) нота протесту, тобто офіційна вимога до акредитуючої держави щодо сприяння притягнення до відповідальності винних осіб, які користуються захистом; 2) оголошення особи «*persona non grata*», наслідком чого є негайне відкликання небажаної або припинення її функцій; пред'явлення цивільних та адміністративних позовів до винних осіб в межах, що дозволені Конвенцією 1961 року та національним законодавством.

Зважаючи на вищевикладене, наведена проблема потребує негайного вирішення, оскільки наслідки від зловживань несуть матеріальні збитки державам, становлять загрозу життю та здоров'ю людей, а також міжнародним правовідносинам в цілому. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом внесення змін до міжнародних договорів та національного законодавства держав, а також офіційне тлумачення їх положень.

ВИСНОВКИ

Дипломатичне право – це галузь міжнародного права, принципи та норми якої регулюють міжнародні правовідносини, учасниками яких є держави, міжнародні організації та їх офіційні представники. В свою чергу, невід’ємною частиною дипломатичних правовідносин є запорука безпечної та ефективної діяльності дипломатичних представництв та представників від імені акредитуючої держави на території держави перебування.

Привілеї та імунітети формувались протягом усього історичного періоду розвитку дипломатичних інститутів та міжнародних відносин з урахуванням традицій і звичаїв різних країн та правових систем. Ключовим міжнародно-правовим актом, що найбільш повно закріплює дипломатичні привілеї та імунітети є Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року, учасниками якої є більшість держав світу.

Привілеї та імунітети складають цілісне поняття, під яким розуміються особливі переваги та гарантії, надані представникам акредитуючої держави для забезпечення безпечного та ефективного виконання ними покладених функцій у державі перебування. Натомість складові цього поняття мають свою особливу природу. Під імунітетом розуміється вилучення з-під юрисдикції держави перебування офіційних представництв держави та осіб, які користуються дипломатичними перевагами, та встановлення принципу недоторканності щодо них. В свою чергу, привілеями є низка прав та пільг, які надаються вказаним особам з метою створення сприятливих умов для їх функціонування.

Положення Віденської конвенції 1961 року до кола суб’єктів, які користуються дипломатичними привілеями та імунітетами відносять: 1) дипломатичні представництва, як органи зовнішніх зносин акредитуючої держави; 2) дипломатичні агенти; 3) члени сімей дипломатичного агента; члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва та члени їх сімей; 4) члени обслуговуючого персоналу дипломатичного

представництва; 5) домашні працівники членів дипломатичного персоналу місії; 6) інші особи, які не належать до дипломатичного корпусу та користуються дипломатичними привілеями та імунітетами з огляду на міжнародно-правові акти та положення національного законодавства.

Обсяг привілеїв та імунітетів таких осіб різниться.

Дипломатичні привілеї та імунітети поділяються на ті, яким користуються дипломатичні представництва, та ті, які надаються особисто. Зміст привілеїв та імунітетів визначається Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 року, проте вони мають рамковий характер. Обсяг цих інструментів та їх реалізація визначається в національному законодавстві держав, угодах між ними та установчих документах міжнародних організацій, ґрунтуючись на положеннях вказаної конвенції.

Вказані переваги та гарантії надаються не для того, аби ігнорувати закони, правила та звичаї держави перебування. Зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами – це недобросовісна поведінка осіб, які користуються наданими перевагами, що виражена в порушенні законодавства, встановлених порядків та звичаїв держави перебування. Переважна більшість таких привілеїв та імунітетів є об'єктом частих зловживань, видами яких є: зловживання особистою недоторканністю та недоторканністю дипломатичних приміщень, транспортних засобів, пошти тощо, імунітетами від кримінальної, адміністративної та цивільної юрисдикцій держави перебування. Поширеними прикладами зловживань, що наводяться у цій роботі, є: порушення правил дорожнього руху; злочини проти життя та здоров'я людей; контрабанда; шпигунство; переховування осіб, а також ухилення від виконання фінансових зобов'язань.

Загроза таких зловживань полягає у тому, що такі дії несуть загрозу життю та здоров'ю людей, створюють матеріальні збитки, ставлять під загрозу авторитет держав, а також негативно впливають на міжнародні правовідносини.

Незважаючи на встановленні Конвенцією 1961 року, засади щодо імунітету від кримінальної, адміністративної та цивільної юрисдикції держави перебування, дипломатичні представники не звільняються від юрисдикції акредитуючої держави. Натомість держава перебування має власні важелі впливу для боротьби зі зловживанням дипломатичними привілеями та імунітети, серед яких: 1) нота протесту; 2) оголошення особи «*persona non grata*»; пред'явлення цивільних та адміністративних позовів до винних осіб.

Зважаючи на різницю між міжнародними правовідносинами минулого століття та сьогодення, проблема зловживання дипломатичними привілеями та імунітетами потребує вирішення, та потребується оновлення існуючої бази правового регулювання, оскільки наслідки від неправомірного використання таких інструментів тягне за собою ризики для життя та здоров'я людей, матеріальним збиткам фізичним, юридичним особам і державам, а також становить загрозу міжнародним дружнім правовідносинам.

Вирішення проблеми можливе шляхом внесення змін до Віденської конвенції про дипломатичні зносини, як основоположного профільного акту, міжнародних договорів та національного законодавства держав, а також офіційне тлумачення їх положень. При розв'язанні проблеми необхідним є врахування принципу пропорційності та балансу інтересів акредитуючої держави та держави перебування. Пропонується вжиття заходів у наступних напрямках: обмеження особистої недоторканності та імунітету від адміністративної юрисдикції в частині порушення правил дорожнього руху; легітимації вступу служб безпеки держави перебування в представництва та резиденції акредитуючої держави без згоди глави дипломатичної місії за виняткових обставин; тлумаченні поняття «серйозні підстави вважати»; встановленні додаткових заходів для забезпечення захисту домашніх працівників співробітників дипломатичних представництв.

Отже, поставлену мету кваліфікаційної роботи було досягнуто, а завдання дослідження виконано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1984: Libyan embassy shots kill policewoman : BBC News. 17.04.1984. URL: http://news.bbc.co.uk/onthistday/hi/dates/stories/april/17/newsid_2488000/2488369.stm (дата звернення: 11.05.2021)
2. ACLU: Abused Domestic Workers of Diplomats Seek Justice From International Commission. Commondreams.org. 15.11.2007. URL: <https://web.archive.org/web/20110910141714/http://www.commondreams.org/cgi-bin/newsprint.cgi?file=%2Fnews2007%2F1115-01.htm> (дата звернення: 11.05.2021)
3. Aravamudan, Krishnan. Pure Gems of Ramayanam : Partridge India. 2014. pp.773-774.URL: https://books.google.com.ua/books?id=CJe9BAAQBAJ&redir_esc=y (дата звернення: 11.05.2021)
4. Barnaby J. Feder. British break off Libyan relations over London siege. the New York Times. 23.04.1984. URL: <https://www.nytimes.com/1984/04/23/world/british-break-off-libyan-relations-over-london-siege.html> (дата звернення: 10.05.2021)
5. Canada recalls spitting diplomat. BBC News. 14.12.2009. URL : <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8411431.stm> (дата звернення: 12.05.2021)
6. Chandni Jhunhunwala. The Untouchables: Is Diplomatic Immunity Going Too Far? 10.01.2021. URL: <https://www.msn.com/en-us/lifestyle/lifestyle-buzz/the-untouchables-is-diplomatic-immunity-going-too-far/ar-BB1fuq6C> (дата звернення: 10.05.2021)
7. Circular Note № 26472 on Domestiques Privés. Belgian Federal Foreign Office, 2009
8. Courts constitution Act of German 12.09.1950 in the version published on 09.05.1975, as most recently amended from 17.12.2008. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gvg/englisch_gvg.html (дата звернення: 10.05.2021)
9. Crash victim mum appeals for US suspect's return : BBC NEWS. 05.10.2019. URL : <https://www.bbc.com/news/uk-england-northamptonshire-49945461> (дата звернення: 11.05.2021)
10. David Firestone Grumbling, Giuliani Accepts Truce in U.N. Parking War : The New York Times. 19.04.1997. URL : <https://www.nytimes.com/1997/04/19/nyregion/grumbling-giuliani-accepts-truce-in-un-parking-war.html?auth=link-dismiss-google1tap> (дата звернення: 10.05.2021)

11. Denza E. Diplomatic Law. : N.Y., Ocean publications inc.1 ed. 1976. P. 267–268
12. Diplomatic Privileges Act. 1708. C.12. URL: <http://statutes.org.uk/site/the-statutes/eighteenth-century/1708-7-anne-c-12-diplomatic-privileges-act/> (дата звернення: 12.05.2021)
13. Embassy to pay congestion charge : BBC News. 06.04.2006. URL: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/england/london/4881442.stm (дата звернення: 10.05.2021)
14. Ex-Romanian diplomat Silviu Ionescu dies: A look back at the hit-and-run case : The Straits Times Archives . 10.12.2014. URL : <http://str.sg/eye> (дата звернення: 11.05.2021)
15. Fayed v Al-Tajir [1987] 2 All ER 396. URL : <http://mavrkydefamationcaselaw.blogspot.com/2007/01/fayed-v-al-tajir.html> (дата звернення: 11.05.2021)
16. Fisman, Raymond and Edward Miguel. Corruption, Norms and Legal Enforcement: Evidence from Diplomatic Parking Tickets. Journal of Political Economy 115, 6 (2007): p. 6. URL : <http://www.nber.org/papers/w12312> (дата звернення: 11.05.2021)
17. Former Russian diplomat guilty of involuntary manslaughter. CBC News. 19 March 2002. URL : <https://www.cbc.ca/news/world/former-russian-diplomat-guilty-of-involuntary-manslaughter-1.313443> (дата звернення: 12.05.2021)
18. Frey, Linda and Frey, Marsha L. Diplomatic immunity. Encyclopedia Britannica, 02.05.2013. URL: <https://www.britannica.com/topic/diplomatic-immunity> (дата звернення: 11.05.2021)
19. Harry Dunn crash: Donald Trump notes say US suspect 'will not return to UK : BBC NEWS. 10.10.2019. URL : <https://www.bbc.com/news/uk-england-northamptonshire-49995867> (дата звернення: 11.05.2021)
20. Iran-U.S. Hostage Crisis (1979-1981): The History Guy 1998-2020. URL: https://www.historyguy.com/iran-us_hostage_crisis.html#.XsQ_bmgzZPY (дата звернення: 12.05.2021)
21. John J. Goldman. "NYC's Diplomatic Take on Tickets". Los Angeles Times. 03.07.2001. URL : <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-jul-03-mn-18122-story.html> (дата звернення: 12.05.2021)
22. Jonathan Brown, 'Diplomatic Immunity: State Practice under the Vienna Convention on Diplomatic Relations', International and Comparative Law Quarterly, Vol 37, 1988 pp86 : Процитовано з: Maria Anastasiou. Diplomatic immunity: Why and how is diplomatic immunity abused? What factors influence the countermeasures the abused might be able to take?. URL: https://www.academia.edu/5667769/Diplomatic_immunity_final (дата

звернення: 12.05.2021)

23. Matthias Herdegen. The Abuse of Diplomatic Privileges and Countermeasures not Covered by the Vienna Convention on Diplomatic Relations. Heidelberg Journal of International Law. 1986. URL: https://www.zaoerv.de/46_1986/46_1986_4_a_734_757.pdf (дата звернення: 11.05.2021)
24. McClanahan G.V. Diplomatic Immunity. Principles, Practices, Problems. – N.Y., 1989. – P. 155.
25. Mexican Embassy: Official Fired After Getting Caught With White House BlackBerry 25.04.2008 FoxNews.com. URL: https://web.archive.org/web/20130513091626/http://www.foxnews.com/story/0_2933,352378,00.html (дата звернення: 12.05.2021)
26. Michaela del Callar. DFA: Panama diplomat in alleged rape case has full immunity : LBG, GMA News. 11.05.2012. URL : <https://www.gmanetwork.com/news/news/nation/257821/dfa-panama-diplomat-in-alleged-rape-case-has-full-immunity/story/> (дата звернення: 12.05.2021)
27. Moutzouris Maria. Sending and receiving: immunity sought by diplomats committing criminal offences : Rhodes University. 2009 . URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/145055084.pdf> (дата звернення: 12.05.2021)
28. Rakhmanov S. Legal frameworks and relevant problems of application of privileges and immunities of representative offices of states under international organizations : Journal of Law Research. 2018. – с. 80-89. URL: https://portal.research.lu.se/portal/files/64965682/_pdf (дата звернення: 12.05.2021)
29. Rishikeesh Wijaya. Where Do We Find a Solution to the ‘Abuse’ of Diplomatic Immunity? : 27.09.2017. URL: <https://ilawyerblog.com/where-do-we-find-a-solution-to-the-abuse-of-diplomatic-immunity/> (дата звернення: 11.05.2021)
30. Romania Keeps Singapore Updated On Steps Taken In Criminal Case Of Fmr Envoy Ionescu : MEDIAFAX. 09.04.2010. URL : <https://www.mediafax.ro/english/romania-keeps-singapore-updated-on-steps-taken-in-criminal-case-of-fmr-envoy-ionescu-fm-5849023/> (дата звернення: 12.05.2021)
31. Subramanian S.R.. Abuse of Diplomatic Privileges and the Balance between Immunities and the Duty to Respect the Local Laws and Regulations under the Vienna Conventions: The Recent Indian Experience : The Chinese Journal of Global Governance. - 2017. – с. 182-233. URL: https://brill.com/view/journals/cjgg/3/2/article-p182_182.xml?language=en&body=fullHtml-29622 (дата звернення: 12.05.2021)
32. Sunday Times. 26.10.2003. URL : <https://www.thetimes.co.uk/article/cocaine->

- [found-in-diplomats-baggage-n5z5j8b2ldn](#) (дата звернення: 12.05.2021)
33. Tanzania irked by spitting envoy : IOL. 15.12.2009. URL : <https://www.iol.co.za/news/africa/tanzania-irked-by-spitting-envoy-467764> (дата звернення: 12.05.2021)
 34. Treaty Collection. United Nations. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-3&chapter=3&clang=_en (дата звернення: 12.05.2021)
 35. U.S. Appeals Court Affirms Kuwait Immunity, Rejects Ex-Diplomat Immunity, in Abuse of Domestic Worker Case. 2014. URL: <https://web.archive.org/web/20140720025615/http://diplomaticlaw.com/blog/2010/10/u-s-appeals-court-affirms-kuwait-immunity-rejects-ex-diplomat-immunity-in-abuse-of-domestic-worker-case/> (дата звернення: 11.05.2021)
 36. United States Government Accountability Office, U.S. Government's Efforts to Address Alleged Abuse of Household Workers by Foreign Diplomats with Immunity Could Be Strengthened, Report to the Subcommittee on Human Rights and the Law, Committee on the Judiciary, U.S. Senate (July 2008). URL: <https://www.gao.gov/products/gao-08-892> (дата звернення: 12.05.2021)
 37. United States v. Al Sharaf, 183 F. Supp. 3d 45 (D.D.C.2016). URL: <https://casetext.com/case/united-states-v-al-sharaf-3> (дата звернення: 12.05.2021)
 38. Unprotected Work, Invisible Exploitation : Trafficking for the Purpose of Domestic Servitude : Organization for Security and Co-operation in Europe. 28.02.2011. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/a/75804.pdf> (дата звернення: 12.05.2021)
 39. Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character 1975. - 14 March 1975. - Official Records of the United Nations Conference on the Representation of States in their Relations with International Organizations, vol. II. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/5_1_1975.pdf (дата звернення: 12.05.2021)
 40. Yearbook of the International Law Commission. – N.Y.,1957. – Vol. 1. URL : https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1957_v1.pdf (дата звернення: 12.05.2021)
 41. Баліцький В'ячеслав. Міжнародне право як нормативна основа дипломатичної діяльності : Наукові записки Інститут законодавства Верховної Ради України. 6/2018. с. 58-65. URL: <file:///C:/Users/userpc/Downloads/1645-Article%20Text-2941-1-10-20190103.pdf> (дата звернення: 11.05.2021)
 42. Бассам Исса. Правовое положение дипломатического курьера : Вестник

- РУДН. 2013, № 2. С. 88. URL: http://pravo.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/13_bassami.pdf (дата звернення: 11.05.2021)
43. Бережний О.І. Особливості притягнення до кримінальної відповідальності окремих категорій осіб та доказування у таких кримінальних провадженнях. Журнал східноєвропейського права. – 2015. – № 21. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/berezhnyi_21.pdf (дата звернення: 12.05.2021)
44. Блищенко И.П. Дипломатическое право: Учеб. пособие. -2-е изд., испр. и доп. -М.: Высш. шк., 1990. -287 с. URL: <http://ex-jure.ru/law/news.php?newsid=412> (дата звернення: 12.05.2021)
45. Большая российская энциклопедия. 2016. URL: https://w.histrf.ru/articles/article/show/piersona_non_grata
46. Британия приоткрыла другую сторону жизни иностранных дипломатов: убийства, изнасилования, нападения. 18.06.2006. URL: <https://obzor.city/article/89742> (дата звернення: 12.05.2021)
47. Буткевич О.В. Дипломатичні привілеї та імунітети у середньовічному міжнародному праві : Науковий вісник дипломатичної академії наук. 2007. Вип. 13. С. 206. URL: file:///C:/Users/userpc/Downloads/Nvdau_2007_13_34.pdf (дата звернення: 11.05.2021)
48. Винокуров В. Дипломатия и разведка как средства осуществления внешней политики государства. Общее и особенное: Монография. М, 2013. 300 с.
49. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 8 квітня 1961 року : ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048 (дата звернення: 12.05.2021)
50. Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 року : ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047 (дата звернення: 12.05.2021)
51. Вуд Дж., Серре Ж. Дипломатический церемониал и протокол. пер.с англ. Ю.П. Клюкина и др. Изд. 2. Москва : Междунар. отношения, 2011. 416 с. с. 89. URL: <https://sharpened.ucoz.ru/lib/Protocol.pdf> (дата звернення: 12.05.2021)
52. Вышинский А.Я. Дипломатический словарь. — Гос. изд-во полит. лит-ры, 1948. URL: <http://niv.ru/doc/dictionary/diplomatic/articles/279/gavanskie-konvencii-1928.htm> (дата звернення: 12.05.2021)
53. Герфанова Е.И. Уголовно - правовой иммунитет дипломатического агента : Вестник ВУиТ. 2018. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovno->

- [pravovoy-immunitet-diplomaticeskogo-agenta](#) (дата звернення: 12.05.2021)
54. Гроций Г. О праве войны и мира. - М.: Государственное издательство юридической литературы, 1956. 868 с. URL: https://www.civisbook.ru/files/File/Groziy_Kn1.pdf (дата звернення: 12.05.2021)
 55. Губерський Л.В. Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. К : Знання України, 2004. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007524> (дата звернення: 12.05.2021)
 56. Демин Ю.Г. Статус дипломатических представительств и их персонала. Учебное пособие. – М., 2010. – С. 170
 57. Документ ООН ST/LEG/SER. D/12, P. 55 – 62. URL : <https://treaties.un.org/doc/source/publications/MTDSG/1978-english.pdf> (дата звернення: 12.05.2021)
 58. Исса Бассам. Международно-правовые аспекты защиты дипломатических агентов : Диссертация. М: 2014. URL : [file:///C:/Users/userpc/Downloads/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%98%D1%81%D1%81%D0%B0%20%D0%91%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B0%D0%BC%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/userpc/Downloads/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20%D0%98%D1%81%D1%81%D0%B0%20%D0%91%D0%B0%D1%81%D1%81%D0%B0%D0%BC%20(2).pdf) (дата звернення: 11.05.2021)
 59. Киридон А.М. Велика українська енциклопедія : у 30 т. проф. А. М. Киридон (відп. ред.) та ін. — 2016. — Т. 1 : А — Акц. — 592 с.
 60. Кобилинська І.М. Правовий захист дипломатичних представництв та їх персоналу : Міжнародне право. Право і суспільство. № 2. – 2019. С. 241-248. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/2_2019/part_2/44.pdf (дата звернення: 12.05.2021)
 61. Конвенція про гідну працю домашніх працівників (фрілансерів) : МОП. 16.06.2011. № 189. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_530 (дата звернення: 12.05.2021)
 62. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 року : ООН. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_389 (дата звернення: 12.05.2021)
 63. Конвенція про спеціальні місії від 8 грудня 1969 року : ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_092#Text (дата звернення: 12.05.2021)
 64. Кравченко, О. И. Практика применения дипломатических привилегий и иммунитетов в Республике Беларусь : Белорусский журнал международного права и международных отношений. — 1996. — № 1. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/31007> (дата звернення: 12.05.2021)

65. Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948-1991 : Организация Объединённых Наций. Нью-Йорк, - 1993. С. 132-137. URL: https://legal.un.org/icjsummaries/documents/russian/st_leg_serf1.pdf (дата звернення: 10.05.2021)
66. Лазарев М.И. Вступительная статья к кн.: Вуд Дж., Серре Ж. Дипломатический церемониал и протокол. 2-е изд. М., 1976. С. 12. : Процитовано з: Кутафин, О.Е. Избранные труды. В 7 т. Т. 4. Неприкосновенность в конституционном праве Российской Федерации.— М. 2014
67. Левин Д.Б. История международного права. – М. : Ин-т междунар. отношений, 1962. – С. 53.
68. Лященко Т.М. Правовой статус дипломатичних представництв. Монографія. — К.: ПП Баришев К. В. , 2008. — С. 58. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/r165.pdf> (дата звернення: 12.05.2021)
69. Малько А. В. Иммуниеты в праве: общетеоретические проблемы : Вестник Волжского университета. Тольятти, 1999. №6. С. 17.
70. Матвієнко В. М. Агредман : Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К.: Знання України, 2004. — Т. 1. — 760 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0007524> (дата звернення: 12.05.2021)
71. Маттіас фон Гайн, Володимир Медяний Засновник WikiLeaks Джуліан Ассанж - герой чи злочинець? : Deutsche Welle. 04.01.2021. URL: <https://p.dw.com/p/3nUXq> (дата звернення: 12.05.2021)
72. Микола Кондратенко. Британський суд відмовив США в екстрадиції Джуліана Ассанжа : Deutsche Welle. 04.01.2021. URL: <https://p.dw.com/p/3nUbe> (дата звернення: 12.05.2021)
73. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 1977. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text (дата звернення: 11.05.2021)
74. Міжнародне приватне право : Курс лекцій. – Київ : Атіка, 2009. – 215 с. URL : <http://www.info-library.com.ua/books-text-7532.html> (дата звернення: 12.05.2021)
75. Мультимедійний посібник з навчальної дисципліни «Міжнародне право». Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_6.html (дата звернення: 12.05.2021)

76. Не пора ли упразднить дипломатический иммунитет? : BBC NEWS. 30.03.2016 URL: https://www.bbc.com/russian/uk/2016/03/160330_diplomatic_immunity (дата звернення: 12.05.2021)
77. Никольсон Г. Дипломатия. М.: ОГИЗ государственное издательство политической литературы, 1941, 156 с. URL: <http://www.maxima-library.org/mob/b/383758?format=read> (дата звернення: 09.05.2021)
78. О внесении изменений и дополнений в Инструкцию о применении мер административной ответственности к сотрудникам дипломатических представительств и консульских учреждений иностранных государств, а также приравненных к ним организаций, аккредитованных в Республике Узбекистан, за нарушение правил дорожного движения : Постановление Министерства иностранных дел Республики Узбекистан, Министерства внутренних дел Республики Узбекистан и Верховного суда Республики Узбекистан от 31 декабря 2017 года. URL: <https://lex.uz/docs/3526868> (дата звернення: 12.05.2021)
79. Онищенко О. А. Порівняння правового статусу дипломатичних агентів і консульських посадових осіб у сучасному міжнародному праві : Держава та регіони. Сер. : Право. - 2014. - № 2. - С. 124-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2014_2_24 (дата звернення: 11.05.2021)
80. Панов А.В. Дипломатична і консульська служба: монографія : 2015. С. 15. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/8929/1/konsul_new2.pdf (дата звернення: 12.05.2021)
81. Положення про акредитацію співробітників дипломатичних і консульських установ іноземних держав, міжнародних організацій та їхніх представництв, інших іноземних організацій : Наказ МЗС України 13.01.2003 № 11 (у редакції наказу Міністерства закордонних справ України 08.09.2014 № 378). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0062-03#Text> (дата звернення: 09.05.2021)
82. Потёмкин В.П. История дипломатии : научно-популярное издание. Том 1. С древнейших времен до нового времени - М: Директ-Медиа, 2015. URL: <https://history.wikireading.ru/159193> (дата звернення: 09.05.2021)
83. Про дипломатичний та службовий паспорти України : Указ Президента України від 12 травня 2015 року № 264/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/2015#n140> (дата звернення: 11.05.2021)
84. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : Указ Президента України від

- 10.06.1993 № 198/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93#Text> (дата звернення: 11.05.2021)
85. Про ратифікацію Віденської конвенції про дипломатичні зносини : Указ Президії Верховної ради Української РСР від 21.03.1964. № 199а. Відомості Верховної Ради УРСР. 1964 р., № 13, стаття 199. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199a-06> (дата звернення: 11.05.2021)
 86. Про скасування обмежень щодо пересування дипломатичних і консульських працівників Сполучених Штатів Америки по території України та обмежень щодо кількісного складу співробітників дипломатичних і консульських установ США в Україні : Указ Президента України від 04.05.1992 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/291/92#Text> (дата звернення: 11.05.2021)
 87. Репецький В.М. Дипломатичне і консульське право: Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2006. — 372 с. URL : <https://refdb.ru/look/1442101-pall.html> (дата звернення: 11.05.2021)
 88. Репецький В.М. Становлення та розвиток права зовнішніх зносин : Альманах міжнародного права. - 2010. - Вип. 2. - С. 224. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2010_2_20 (дата звернення: 11.05.2021)
 89. Россия объявила финского дипломата персоной нон-грата : Liga.net. 08.06.2009. URL: <https://news.liga.net/amp/world/news/rossiya-obyavila-finskogo-diplomata-personoy-non-grata> (дата звернення: 11.05.2021)
 90. Руднев В. И. Иммунитеты от уголовного преследования : Журнал российского права. — 1998. — № 7. — С. 36-41
 91. Сагайдак О. П. Дипломатичний протокол та етикет : Навчальний посібник. К.: Знання, 2006. 380 с. URL: https://pidru4niki.com/12281128/etika_ta_estetika/diplomaticzni_imuniteti_pri_vileyi (дата звернення: 11.05.2021)
 92. Світлана Кореновська. У Лондоні заарештували засновника Wikileaks Джуліана Ассанжа : Deutsche Welle. 11.04.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3Gbhr> (дата звернення: 11.05.2021)
 93. Сіваш О.М. Статус членів родини дипломатичного агента за Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1969 р. Юридичний науковий електронний журнал, 2020, № 8, С. 4. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/131.pdf (дата звернення: 11.05.2021)
 94. Содиков Ш.Д. Современные проблемы дипломатического убежища. 2018. URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/226456/> (дата звернення: 10.05.2021)
 95. Соловьев Э.Я. Основы дипломатического и консульского права. Модуль 2.

- Дипломатические иммунитеты и привилегии : Российский новый университет. М. 2004. URL: <https://cis.rosnou.ru/UniversysDWNL/Library/3F3D89CE-4C52-49F1-B6DD-763C04187738/3F3D89CE-4C52-49F1-B6DD-763C04187738.pdf> (дата звернення: 11.05.2021)
96. Співробітників посольства України в Польщі затримали за спробу вивезти валюту, золото і цигарки : Європейська правда. 01.30.2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/03/1/7120350/> (дата звернення: 11.05.2021)
 97. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 11.05.2021)
 98. Ткаля О.В. Теоретичне обґрунтування дипломатичного імунітету : Актуальні проблеми держави і права. - 2009. - С. 369-377. – URL: <http://www.apdp.in.ua/v46/65.pdf> (дата звернення: 11.05.2021)
 99. Український дипломат ударив стюардесу : Українська правда. 05.04.2011 року. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2011/04/5/6080050/> (дата звернення: 11.05.2021)
 100. Фалалєєва Л.Г., Мараховський В.В. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування : Вісник Академії адвокатури України. - 2009. С. 195-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2009_1_31 (дата звернення: 10.05.2021)
 101. Хоревич О.Ю. Институт дипломатического убежища в международном праве : Минск. 2013. С. 44-46
 102. Чернявський А.Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві : Альманах міжнародного права. В. 5. – 2014. С. 57. URL: http://dspace.ubs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1038/1/Cherniavskiy_The%20institute.pdf (дата звернення: 11.05.2021)
 103. Чи є дипломатичний імунітет «ліцензією на вбивство?». 02.09.2019. URL: <https://www.greelane.com/uk/%D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8/%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%8C/diplomatic-immunity-definition-4153374>
 104. Чистоходова И.А. Теоретические основы обоснования дипломатических привилегий и иммунитетов : Вестник РУДН, сер. Юридические науки, 2005, № 1 (17). С. 116-123. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teoreticheskie-osnovy-obosnovaniya-diplomaticheskih-privilegiy-i-immunitetov/viewer> (дата звернення: 11.05.2021)
 105. Чудаков М.Ф. Дипломатическое и консульское право: учебник. – Минск:

- Высшая школа, 2019. – с. 11 URL: <https://vshph.com/upload/inf/978-985-06-3155-8.pdf> (дата звернення: 11.05.2021)
- 106 Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : [у 6 т.] : ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2003. URL: <https://leksika.com.ua/legal/> (дата звернення: 10.05.2021)
- 107 Шипілов Л.М. До питання про поняття та сутність зловживання правом : Право і безпека. - 2010. (№1(33)). - С. 6-9. URL : file:///C:/Users/userpc/Downloads/Pib_2010_1_3.pdf (дата звернення: 11.05.2021)
- 108 Шмелёва Л.М. Посольское право и положение послов в Риме в VIII – III вв. до н. э. : Учен. зап. Казан. ун-та. Сер. Гуманит. науки. – 2016. – Т. 158, кн. 3. – С. 785–795. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/posolskoe-pravo-i-polozhenie-poslov-v-rime-v-viii-iii-vv-do-n-e> (дата звернення: 11.05.2021)
- 109 Щериця С.І. Дія кримінального процесуального закону щодо спеціальної категорії осіб, які користуються правом дипломатичної недоторканності в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. № 1/2017. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2017/48.pdf (дата звернення: 12.05.2021)